

Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2011

**OMA-ohjelman suorittaneiden väkivaltarikollisten
uusintarikollisuus sekä ohjelman
välittömät vaikutukset**

Arja Konttila ja Sasu Tyni

15.9.2011

Sisällysluettelo

1. Johdanto	2
1.1. Väkivaltarikollisten uusintarikollisuudesta	3
2. Aikaisempia tutkimustuloksia väkivaltarikollisten kuntouttamisesta – ”What works” –periaatteet	4
2.1. Väkivaltarikollisten dynaamiset tarpeet ja kognitiivinen väkivallan selitysteoria	5
2.2. Omaehtoisen muutoksen ohjelma (OMA)	6
2.3. Aikaisempia tutkimuksia OMA -ohjelman vaikuttavuudesta	8
3. Tutkimuksen tavoitteet	9
3.1. Tutkimuskysymykset	10
3.1.1. Ohjelman välittömien vaikutusten arviointi	10
3.1.2. Ohjelman pitkäaikaiset vaikutukset	10
4. Menetelmä	11
4.1. Välittömien muutosten arviointi	11
4.2. Pitkäaikaisten vaikutusten arviointi	12
5. Tulokset.....	14
5.1. Välittömät vaikutukset	14
5.2. Vapautuneiden vankien uusintarikollisuus	16
5.3. Vapautuneiden vankien uusintarikollisuus – toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuneet vangit.....	18
5.4. Uusijoiden ensimmäiset väkivaltarikokset seuranta-aikana	19
5.5. Regressioanalyysin tulokset.....	20
5.6. Regressioanalyysin tulokset toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuneilla vangeilla.....	22
6. Johtopäätökset.....	22
LÄHTEET	25
LIITE 1	29

1. Johdanto

Vankeinhoidon keskeisenä tavoitteena on uusintarikollisuuden vähentäminen (VL 1, 2 §; VL 4, 6 §; Mohell & Pajuoja 2006, 68). Uusintarikollisuus suomalaisten miesvankien keskuudessa on ollut tutkimusten mukaan 37 % – 60 %, kun seuranta-aika on vaihdellut kahdesta vuodesta viiteen vuoteen (Graunbol ym. 2010; Hypén 2004; Keinänen & Saarimaa 2005). Lisäksi vankeuskertaisuuden on todettu merkitsevästi lisäävän uusimisriskiä.

Väkivaltarikolliset ovat Suomen suurin vankiryhmä, jonka määrä vielä entisestään on kasvanut: toukokuussa 2011 väkivaltarikollisia oli kokonaisvankimäärästä jo 43,5 % (Rikosseuraamusasiakkaat 2011). Näin ollen uusintarikollisuuden vähentämisen tavoite on varsin haasteellinen – etenkin, jos ajatellaan moninkertaisia ja psykopaattisia piirteitä omaavia väkivaltarikollisia (Konttila & Holmalahti 2009, sivut 249-261). Vaikka henkirikoksen tehneet uusivat muita paitsi siveellisyyserikoksia tehneitä harvemmin, esimerkiksi pahoinpitelijöiden uusimisriski on selvästi suurempi (Hypén 2004; ks. myös Stoa & Häkkänen 2008).

Suomen vankeinhoidossa on vuodesta 2001 lähtien ollut käytössä vähintään keskikorkean riskitason väkivaltarikollisille suunnattu kognitiivis-behavioristisiin periaatteisiin perustuva kuntoutusohjelma, Omaehtoisien muutoksen (OMA) ohjelma (Cognitive Self Change Program). Sen on kehittänyt Jack Bush Yhdysvalloissa, ja se on käytössä Yhdysvaltain ja Suomen lisäksi Kanadan (Bush & Bilodeau, 1993) ja Iso-Britannian vankeinhoitolaitoksissa. Ohjelman avulla pyritään vähentämään aikuisten väkivaltarikoksista tuomittujen vankien taipumusta väkivaltaiseen käyttäytymiseen muuttamalla heidän ajatuksiaan, tunteitaan ja asenteitaan. Omaksutun uuden ajattelun myötä ohjelman pitkäaikaisten vaikutusten pitäisi näkyä myös uusintarikollisuuden vähentymisenä.

Tämän tutkimuksen keskeisenä tavoitteena oli selvittää OMA-ohjelman suorittaneiden uusintarikollisuutta kontrolliryhmään verrattuna seuranta-ajan ollessa kaksi vuotta. Uusintarikollisuudella tarkoitettiin tässä vapautumisen jälkeen tehtyä uutta rikosta, mistä seurasi uusi lainvoimainen ehdoton vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelu. Uusintarikollisuus yksinään on aika karkea ohjelman vaikuttavuuden indikaattori, joten lisäksi tarkasteltiin ohjelman välittömiä vaikutuksia ajattelutaitojen, tunne-elämän, vuorovaikutustaitojen ja minäkuvan alueilla heti ohjelman suorittamisen jälkeen. Suomalaisen OMA-ohjelman vaikuttavuutta ei ole aikaisemmin tutkittu näin laaja-alaisesti eikä sen yhteyttä uusintarikollisuuteen ole tutkittu lainkaan.

1.1. Väkivaltarikollisten uusintarikollisuudesta

Kuure ja Haapasalo (2001) selvittivät vankeusrangaistuksen uusimista vuonna 1995 vapautuneilla vangeilla (n=300). Kyseessä oli edustava otos vankipopulaatiosta ja seuranta-aika oli lähes neljä vuotta. Otoksen 271 miehestä 59 % teki uuteen vankilatuomioon johtavan rikoksen seuranta-aikana. Hypenin (2004) tutkimuksen mukaan vuosina 1998-2000 vapautuneista vangeista, jotka olivat suorittaneet rangaistuksensa muista väkivaltarikoksista kuin henkirikoksista, uusi kahden vuoden seuranta-ajalla 38 % ja kolmen vuoden seuranta-ajalla 44 %, mutta tässä tutkimuksessa ei selvitetty väkivaltarikosten uusimista eikä sitä oliko kyseessä aito uusiminen, ts. oliko tehty uutta rikosta vapautumisen jälkeen. Lisäksi aiempien väkivaltatuomioiden – kuten yleensäkin aiempien vankilatuomioiden on osoitettu vain lisäävän uusimisriskiä (mm. Graunbol ym. 2010).

Yhteispohjoismaisen uusintarikollisuustutkimuksen (Graunbol ym. 2010) mukaan vuonna 2005 väkivaltarikoksesta vapautuneista vangeista keskimäärin 10 % uusi väkivaltarikoksen ja 16 % jonkin muun rikoksen kahden vuoden seuranta-aikana. Suomen arvot eivät mainittavasti poikenneet näistä arvoista. Uusintarikollisuus määriteltiin tutkimuksessa uudeksi rikokseksi, josta seurasi uusi (Rikosseuraamuslaitoksen täytäntöönpanema) tuomio kahden vuoden seuranta-aikana – eli hieman eri tavalla kuin tässä tutkimuksessa, joten tulokset eivät ole suoraan verrannollisia.

Paanila selvitti vuosien 1971–1995 ajanjaksolla vaarallisten väkivaltarikosten uusimista. Aineiston vaarallisista rikoksenuusijoista (n=99) 42 oli määrätty pakkolaitokseen (vastaa nykyään kokonaisvankeusrangaistusta) ja 57 suoritti rangaistuksensa tavanomaisissa vankilaoiloissa. Tuona aikana pakkolaitoksesta vapautui kymmenen vankia, joista viisi oli henkirikoksen tehnyttä ja viisi seksuaalirikollista. Näistä kymmenestä jokainen syyllistyi seuranta-aikana uuteen väkivaltarikokseen tai seksuaalirikokseen – useimmat pian vankilasta vapautumisensa jälkeen. Pakkolaitokseen määräämättä jääneistä pääsi vapauteen 50 vakavan väkivaltarikoksen uusijaa. Heistä 17 (34 %) vankia tuomittiin vakavasta väkivaltarikoksesta jo ehdonalaisen aikana ja seuranta-ajan loppuun mennessä yhteensä 39 (78 %) syyllistyi uuteen väkivaltarikokseen. Voidaan ajatella, että tämän ryhmän riskitaso on hyvin lähellä OMA-ryhmäläisten riskitasoa keskimäärin.

Rikosseuraamuslaitokselle asetettujen tavoitteiden myötä uusintarikollisuuden tutkiminen on tullut yhä tärkeämmäksi. Rikosseuraamuslaitos on oman toiminnan kehittämiseksi ja vaikuttavuuden mittaamiseksi selvittänyt rikosseuraamusasiakkaiden uusimista järjestelmällisesti vuodesta 2005 alkaen, ja vuodesta 2009 lähtien se on kartoittanut vapautuvien vankien vankilaan palaamisen lisäksi vankien aitoa uusintarikollisuutta.

2. Aikaisempia tutkimustuloksia väkivaltarikollisten kuntoutamisesta – ”What works” –periaatteet

Meta-analyttiset tutkimukset (mm. McGuire 2003; McGuire 2002; Thomas & Jackson 2003) ovat osoittaneet uusintarikollisuuden vähentyneen jopa 20 – 30 % sellaisten kognitiivis-behavioraalisten ohjelmien seurauksena, jotka noudattavat *What works*-periaatteita (*Riski-tarve-vastaavuus-ohjelman integriteetti*). *Riskin periaate* merkitsee sitä, että kuntoutus tulee kohdentaa rikosentekijän uusimisriskitason mukaan, ts. korkean riskin rikosentekijät tarvitsevat intensiivistä kuntoutusta, kun taas matalarisikiset tarvitsevat hyvin vähän kuntoutusta tai ei lainkaan. Uusimisriskiä lisäävät mm. nuorena alkanut väkivaltahistoria, rikosentekijän nuori ikä, päihteiden käyttö ja psykopatia. *Tarveperiaatteen* mukaan tulee vaikuttaa etenkin rikosentekijän kriminogeenisiin eli rikollisuutta ylläpitäviin ja lisääviin tarpeisiin. Tämän periaatteen mukaan pyritään siis vaikuttamaan dynaamisiin eli muutettavissa oleviin riskitekijöihin, joita ovat esimerkiksi rikosmyönteiset asenteet, rikollinen seura, impulsiivinen käyttäytyminen. *Vastaavuuden periaate* merkitsee puolestaan sitä, että rikollisten kuntouttamisessa käytetään menetelmiä, joiden on todettu vähentävän uusintarikollisuutta ottaen samalla huomioon rikosentekijän valmiudet ja kyvyt. Ohjelman integriteetti (kokonaisvaltaisuus, eheys) liittyy taustateorian selkeyteen, tavoitteiden ja menetelmien sopusointuisuuteen sekä ohjelman toteuttamiseen käsikirjan mukaisesti. Lisäksi tehokkuuteen, ts. uusintarikollisuuden vähenemiseen on todettu vaikuttavan ohjelman implementointiin liittyvät kysymykset, rikosentekijän motivaatio ja missä vaiheessa tuomiota hän osallistuu ohjelmaan sekä yhteiskuntaan uudelleen integroitumiseen liittyvät valmistelut (Clarke, Simmonds & Wydall 2004). Erityisesti vähintään keskikorkean uusimisriskin omaavien vankien kanssa olisi tarpeen kerrata ohjelman aikana opittuja taitoja (”boosteri”) tuomion loppuvaiheessa ja vapautumisen jälkeen silloin kun ohjelman suorittamisesta on kulunut pidempi aika.

Väkivaltarikollisten väkivaltarikosten uusimisesta sekä riskien, tarpeiden ja vastaavuuden merkityksestä on tehty meta-analyttisiä tutkimuksia hyvin vähän. (Yhtenä ongelmana on ollut, että aiemmin on käytetty tutkimuksissa usein itsearviointeja pääosoituksena kuntoutuksen tehokkuudesta, mitkä eivät välttämättä ole luotettavia). Dowden ja Andrews (2000) totesivat meta-analyysissään kokonaisvaikutuksen olevan lievästi positiivinen. Tässä oli mukana 35 primääritutkimusta. Kokonaisvaikutukseen kaikilla periaatteilla oli merkitystä kuntoutuksen kannalta, eniten tarpeilla (.59) ja vähiten riskillä, jonka merkitys ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Tutkijoiden mielestä tarvitaankin toisenlaista metodologiaa käyttävää jatkotutkimusta selvittämään riskin periaatteen merkitystä. Dowden ja Andrews (2000) totesivat myös, että ohjelmat, jotka kohdistuivat negatiivisiin tunteisiin/vihaan (.30) ja retkahduksen ehkäisyyn (.43), korreloivat kumpikin positiivisesti ja merkitsevästi kokonaisvaikutukseen ($p < .05$). Antisosiaalisiin asenteisiin kohdistuvat ohjelmat korreloivat myös väkivaltaisten rikosten uusimisen vähenemiseen (.26), mutta taso oli tilastollisesti lähes merkitsevä

($p < 0,07$). Kaiken kaikkiaan pääasiassa kriminogeenisiin tarpeisiin kohdistuvilla ohjelmilla saatiin parempia tuloksia kuin ei-kriminogeenisiin tarpeisiin kohdistuvilla ohjelmilla.

Polaschek ym. (2005) selvittivät uusiseelantilaisen korkean riskin väkivaltarikollisille tarkoitetun hyvin intensiivisen (330 tuntia) ohjelman vaikutusta uusintarikollisuuteen vähintään kahden vuoden seuranta-ajalla. Ohjelmaan osallistuneista vangeista 32 % ($n=22$) syyllistyi uudelleen väkivaltarikokseen vapautumisen jälkeen, kun taas kontrolliryhmässä ($n=60$) vastaava luku oli 63 %. Ohjelman käyneillä syyllistymisen uuteen väkivaltarikokseen kesti myös selvästi pidempään kuin kontrolliryhmäläisillä. Muihin kuin väkivaltarikoksiin syyllistymisessä ryhmien välillä ei ollut eroja.

Hyviä tuloksia korkean riskin väkivaltarikollisilla saatiin myös Evershedin ym. (2003) tutkimuksessa, jossa selvitettiin 18 kuukautta kestävän yksilö- ja ryhmäistuntoja käsittävän dialektisen käyttäytymisterapian yhteyttä väkivaltakäyttäytymiseen oikeuspsykiatrisilla korkean turvallisuustason sairaalan potilailla ($n=8$), joilla oli todettu epävakaa persoonallisuushäiriö. Vertailuryhmään ($n=9$) verrattuna näiden potilaiden väkivaltatapahtumien määrä ja vakavuus, vihamielisyyden ja vihan määrä sekä vihan ilmaiseminen vähenivät.

2.1. Väkivaltarikollisten dynaamiset tarpeet ja kognitiivinen väkivallan selitysteoria

Keskeisiä väkivaltakäyttäytymisen dynaamisia riskitekijöitä ovat mm. yhteiskuntavastaiset ja väkivaltaisuutta suosivat asenteet, päihteiden käyttö, kyvyttömyys tunnistaa omaa väkivaltaisuutta, heikosti kehittynyt tunne-elämä, lyhytjäntteisyys ja heikko impulssikontrolli, väkivaltafantasiat, kognitiiviset vääristymät ja uskomukset sekä puutteelliset kognitiiviset taidot (Andrews 1990; Barrat, 1994; Beck 2000; Ross & Fabiano 1985; Shelby, 1984). Heikosti kehittynyt tunne-elämä ilmenee etenkin vaikeuksina tunteiden tunnistamisessa ja käsittelyssä. Kun väkivaltarikollisilla ei yleensä ole kosketusta omiin tunteisiin, tästä seuraa, että niiden hallitseminen on vaikeaa, tunne voi riistäytyä ja johtaa aggressiiviseen tekoon. Refleksiivisyyden teorian näkökulmasta voidaan puhua puutteellisesta refleksiivisyyden kehityksestä (Guidano 1991; Keltanen, Räsänen & Holma 2009; Toskala & Hartikainen 2005). Tämä merkitsee sitä, että yksilön välittömän, tunteisiin perustuvan kokemuksen ja tämän kokemuksen tulkinnan välillä ei ole toimivaa yhteyttä. Refleksiivisen tiedostamisen puutteellisuus vaikeuttaa eheän minuuden rakentumista ja yksilön mahdollisuutta säädellä omaa kokemistaan ja toimintaansa.

Masennuksen selittämiseen ja hoitoon kehittämänsä kognitiivista teoriaa Beck (2000) soveltaa myös vihan ja väkivallan selittämiseen. Hänen mukaansa väkivaltaisesti käyttäytyvillä henkilöillä on yhteiskuntavastaisia käsityksiä ja uskomuksia, joiden kautta he tulkitsevat ympäristöään. Samalla heille muodostuu mekanismi, jonka avulla he välttyvät väkivaltaisen teon aiheuttamalta syyllisyydeltä ja ahdistukselta. Sosiaalisissa ristiriitatilanteissa väkivallan käyttäjät ovat taipuvaisia kokemaan itsensä uhreiksi

ja erilaisilla jäykillä ajattelumalleillaan ikään kuin oikeuttavat tekonsa (Bush1995). Hän tulkitsee tilanteen helposti taisteluksi, jossa häntä uhataan tai kontrolloidaan, minkä vuoksi hänen on puolustettava itseään.

Serin ja Kuriyчук (1994) toteavat, että pyrittäessä laskemaan väkivaltarikollisten rikoksenuusimisastetta, impulsiivisuuden hoidon lisäksi tarvitaan kognitioiden ja omien motiivien uudelleen tulkitsemista. Kognitiivis-behavioraalisten ja sosiaalisten oppimisteorioiden onkin todettu tarjoavan käyttökelpoisen perustan väkivaltaisuuden hoidolle (esim. Beck 1999; Beck 2000). Entisten rikollisten irrottautumisessa rikosten tekemisestä ja rikollisen uran lopettamisessa on todettu olevan ratkaisevassa asemassa etenkin itsensä (todellisen minän) löytäminen ja ymmärtäminen, voimaantumisen ja tunne siitä, että pystyy vaikuttamaan tulevaisuuteensa ja saavuttamaan omat tulevaisuuden suunnitelmat (Maruna 2001, 95-147). Tällaisen optimistisuuden ja luottamuksen saavuttamisessa puolestaan on tärkeä osuus toisella henkilöllä, joka on ilmaissut sen hänelle ja luonut siten uskoa hänen kykyihinsä (emt. 96). Tällaisen ulkopuolisen vahvistuksen kautta yksilö voi sisäistää omanarvontuntonsa ja luottamuksen mahdollisuuteensa vaikuttaa omaan tulevaisuuteen. On todettu, että kuntoutusta ja yhteiskuntaan uudelleen integroitumista ei voida selittää pelkästään riskiteorioiden pohjalta (esim. What Works –periaatteet) vaan tulee ottaa huomioon myös yksilön vahvuudet ja pohtia sitä, mitä annettavaa hänellä voisi vielä olla yhteiskunnalle (Ward & Maruna 2007). Riski-tarve-vastaavuus –teoriaa täydentämään Ward ja Maruna (2007) ovat kehittäneet ”Hyvän elämän mallin” *Good Lives Model* , joka ottaa yksilön huomioon kokonaisuutena.

Kuntoutusmenetelmien yhtenä keskeisenä tekijänä on puuttuminen väkivaltaisuuteen liittyviin yksilöllisiin riskitekijöihin käyttäen apuna menetelmiä, joilla voidaan vaikuttaa yksilön ajatteluun ja sosiaalisissa tilanteissa ilmeneviin kognitiivisiin taitoihin (McGuire, 1995). Kognitiivis-konstruktivisen teorian pohjalta voidaan ajatella, että tarvitaan uudenlaisten refleksiivisten prosessien rakentumista (ks. esim. Keltanen ym. 2009). Väkivaltarikollisten kuntoutusohjelman tulisi tarjota valmiuksia väkivaltaiseen käyttäytymiseen liittyvien ajatusmallien ja prosessien tunnistamiseen sekä muuttamiseen. Kuntoutusmenetelmän tulee kuitenkin ottaa huomioon myös yksilö kokonaisuutena vahvuuksineen sekä ”minän” uudelleen konstruointi (Ward & Maruna 2007, 110-120).

2.2. Omaehtoisen muutoksen ohjelma (OMA)

Omaehtoisen muutoksen ohjelman tavoitteena on muuttaa väkivaltaista käyttäytymistä kohdistamalla interventio ajatteluun, joka tukee väkivaltaista käyttäytymistä, sillä uudenlaisen ajattelun avulla voidaan saada aikaan uudenlaista käyttäytymistä (OMA-ohjelman käsikirja 2011). Jack Bushin (1995) mukaan väkivaltaiset henkilöt pääsääntöisesti käyttäytyvät väkivaltaisesti, koska he haluavat ja siksi tulee puuttua niihin asenteisiin, uskomuksiin ja automaattisiin ajatuksiin, jotka saavat heidät haluamaan toimimaan väkivaltaisesti.

Yksi Bushin (1995) esittämistä ohjelman perusoletuksista on se, että väkivaltarikollisille väkivalta on opittu, tehokas, luotettava ja usein käytetty reaktio, joka vahvistaa heidän vallan tunnettaan ja omanarvontuntoaan.

Täten ohjelman keskeisiä intervention kohteita ovat:

- yhteiskunnanvastaiset ajattelumallit, ts. kielteisiä ajatuksia, vihamielisyyttä, kognitiivisia vääristymiä, yhteiskunnan vastaisia asenteita ja rikoskierrettä ylläpitäviä uskomuksia sisältävä ajattelu;
- oman väkivaltaisen käyttäytymisen tunnistamisen lisääminen;
- väkivaltafantasiat;
- oman kiihtymyksen ja vihan hallinnan parantaminen; sekä
- puutteet sosiaalis-kognitiivisissa kyvyissä (ihmissuhteisiin liittyvät ongelmanratkaisutaidot, sosiaalisen näkökulman omaksuminen, myötäelämisen kyky, moraalinen päättely, itsekontrolli).

OMA -ohjelma keskittyy väkivaltaiseen käyttäytymiseen liittyviin kognitioihin, mutta siinä pyritään lisäksi määrittelemään ja ymmärtämään rikosentekijän kokemusten ja väkivallan käytön laajuutta ja vähentämään yksilöllisten riskitekijöiden vaikutusta (Bush & Bilodeau, 1993). Ohjelma on tarkoitettu aikuisille väkivaltarikollisille, joilla on toistuvaa väkivaltaista käyttäytymistä ja uusimisriski vähintään keskikorkea. Sopivimpana ikäryhmänä pidetään 25 - 50 -vuotiaita. Vankien valinta ohjelmaan Suomessa on perustunut mm. seuraaviin staattisiin riskitekijöihin: nykyinen ikä sekä ikä, jolloin tuomittu ensimmäisestä väkivaltarikoksesta, vankilatuomioiden määrä ennen 17 ikävuotta, väkivaltainen käyttäytyminen elämän aikana (väkivaltarikosten määrä), ehdonalaisvapausrikkomukset sekä lapsuuden perheolot. Valintakriteereinä on käytetty ulkomailla myös ainakin seuraavia dynaamisia riskitekijöitä: väkivaltafantasioiden laajuus, kyky hallita vihan tunteita, moraalinen ja kriittinen päättely, kyky asettua toisen ihmisen asemaan ja ottaa toisten ihmisten mielipiteet huomioon sekä kyky itsekontrolliin (Brady & Crighton 2003). Lisäksi osallistumismotivaatiota selvitetään niin ulkomailla kuin Suomessakin. Ohjelmaan ei oteta mukaan seksuaalirikollisia eikä lähisuhdeväkivaltaan syyllistyneitä tai sellaisia, jotka pääsääntöisesti syyllistyvät väkivaltaan keinona saada jotain, kuten ryöstöistä tuomitut.

OMA-ohjelma on ryhmämuotoinen 6 - 8 kuukautta kestävä kuntoutusohjelma, joka käsittää tietyin väliajoin myös kahdenkeskisiä tapaamisia. Ohjelma etenee askeleittain ja kukin ryhmän jäsen etenee ohjelmassa yksilölliseen tahtiinsa. Ensimmäisessä askeleessa tavoitteena on kehittää kykyä tarkkailla omia ajatusmalleja ja kognitioita (ajatuksia, tunteita asenteita ja uskomuksia). Toisen askeleen tavoitteena on oppia tunnistamaan miten ajatukset, tunteet, asenteet ja uskomukset johtavat väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Kolmannessa askeleessa pyritään oppimaan sellaisia taitoja, joilla yksilö voi katkaista ja hallita väkivaltaiseen käyttäytymiseen johtavia ajatusmallejaan. Neljäs askel muodostuu väkivaltaan sortumista estävän suunnitelman laatimisesta ja

toimintatapojen harjoittelusta ryhmäistunnoissa ja vankilaympäristössä. Seuraavalle tasolle ei voi siirtyä ennen kuin alempi taso sujuu hyvin ja siihen kuuluvia menetelmiä, lähinnä riski- ja ajatusraportteja, osataan käyttää ja soveltaa oman väkivaltakäyttäytymisen tarkasteluun. Raportteja ja muita tehtäviä tehdään myös sellitehtävinä. Pääperiaatteena on, että edetessään vaiheesta toiseen kurssilainen joutuu ottamaan yhä enemmän vastuuta omasta käyttäytymisestään tunnistaessaan miten oma ajattelu vaikuttaa käyttäytymiseen. Ryhmäistuntojen lisäksi on kahdenkeskisiä istuntoja 1 - 2 kuukauden välein, joissa käydään läpi epäselväksi jääneitä asioita, täydennetään keskeneräisiksi jääneitä raportteja ja tarkistetaan, että osallistuja on omaksunut kunkin askeleen edellyttämät taidot.

2.3. Aikaisempia tutkimuksia OMA -ohjelman vaikuttavuudesta

Väkivaltarikollisille suunnatun OMA-ohjelman vaikutusta uusintarikollisuuteen ei ole Suomessa selvitetty aikaisemmin ja hyvin vähän on tutkittu myöskään ohjelman välittömiä vaikutuksia. Timosen väitöstutkimuksessa (2009) kuvataan seitsemän väkivaltarikollisen vangin elämäntarina, heidän muutosprosessinsa sekä OMA-ohjelman osuutta siinä. Jokainen oli kokenut saaneensa uusia ajattelutapoja ja asenteita. Uusien ajattelutapojen ja asenteiden myötä elämään tuli uutta positiivisuutta – ”ei ole enää aina niin negatiivinen kuin ennen, miettii enemmän ennen kuin tekee.” Lisäksi sanottiin seuraavia asioita: ”Siinä oppi pohtimaan, mitä sitä on tehnyt ja mitä seuraamuksia omista teoista on ollu”, ...”oppii hieman tuntemaan itteensä”, ”Huomasin, että omassa käyttäytymisessä toistuu sama kaava... tunnistin sen ja pystyin jopa hyödyntämään oppimaani”, ...”Se anto sitä uskoo muihin ihmisiin” (emt. s.145). Salo (2003) selvitti pro gradu-tutkimuksessaan OMA:n vaikutusta yhden ryhmän (n=6) väkivaltarikollisten ajattelumalleihin ja hallintakäsitykseen. Alkumittaukseen verrattuna vankien hallintakäsitys sisäistyi merkittävästi ($p=0.05$) loppumittauksessa, joka tehtiin ohjelman päättyessä. Toisilla ajattelun rikolliset piirteet vähenivät huomattavasti, toisilla ei.

Uusintarikollisuus Henning ja Frueh (1996) tutkivat OMA-ohjelman vaikuttavuutta Vermontissa USA:ssa. Tutkimuskohteena oli tietystä vermontilaisesta vankilasta vuosina 1988–1994 vapautuneet vangit, jotka olivat suorittaneet OMA-ohjelman (n=55). Kontrolliryhmään kuului 141 vankia, jotka olivat samoihin aikoihin suorittaneet vähintään puolen vuoden tuomion samassa vankilassa ja vapautuneet tuona aikana mutta eivät olleet suorittaneet OMA-ohjelmaa. Koska osallistujia ei valittu satunnaisesti selvitettiin kontrolliryhmän ja koeryhmän välisiä eroja. Ryhmien välillä ei ollut eroja seuraavissa muuttujissa: ikä ensimmäisen rikoksen tekohetkellä, aikaisempien (vakavampien) aikuisena tehtyjen rikosten määrä, päihdekuntoutuksen tarve, suoritettu osuus tarkastelun kohteena olleesta tuomiosta ja vapautumisikä. Sen sijaan ohjelmaan osallistuneilla Vermontin vankilaan johtanut vankilassa oloaika oli keskimäärin 9 kuukautta pidempi kuin kontrolliryhmällä. (Lisäksi heidän rikoshistoriasaan oli todennäköisemmin tuomio väkivaltarikoksesta kuin vertailuryhmällä ja vähemmän todennäköisemmin tuomio omaisuusrikoksesta.) Rikoksen uusimisen

vertailua varten otettiin ensin mukaan ne, joilla oli mahdollisuus vapautua kahden vuoden kuluessa (koeryhmä n=28; kontrolli n=96); rikoksen uusimiseksi katsottiin uusi rikossyyte tai vapautumisehtojen rikkominen. Ohjelman käyneistä puolet eli 14 sai uuden syytteen rikoksesta vapautumisen jälkeen, kun taas vastaava luku kontrolliryhmässä oli 70,8 % (68). Näin ollen kuntouttaminen vähensi uusintarikollisuutta yli 20 %, joka oli tilastollisesti merkitsevä ($p < .05$). Ohjelmaan osallistuneiden väkivaltarikollisten (n=55) rikoksenuusimisaste (46 %) oli alhaisempi kuin kontrolliryhmän (n=141; 75 %) vielä kolme vuotta vapautumisen jälkeen (Taulukko 1).

Taulukko 1. OMA-ohjelmaan osallistuneiden uusimisprosentit verrattuna kontrolliryhmään.

Seuranta-aika	Koeryhmä (n=55)	Kontrolliryhmä (n=141)	Prosenttiyksikköjen välinen erotus
1 vuosi	25 %	46 %	21 %
2 vuotta	38 %	67 %	29 %
3 vuotta	46 %	75 %	29 %

Edelleen Coxin regressioanalyysin mukaan OMA-ohjelmaan osallistuminen ennusti pidempää selviytymistä vapaudessa ($p < .05$) ja se oli yhteydessä 42 % pienempään uusimisriskiin vapautumisen jälkeen.

3. Tutkimuksen tavoitteet

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää OMA-ohjelman välittömiä ja pitkäaikaisia vaikutuksia vuosina 2001 - 2006 ohjelman suorittaneilla väkivaltarikollisilla miehillä. Tutkimusaineistoon kuului kaikki tuona aikana OMA-ohjelman suorittaneet suomalaiset miesvangit sekä heidän verrokkinsa, jotka eivät olleet suorittaneet OMA-ohjelmaa. Pitkäaikaisia vaikutuksia tutkittiin uusintarikollisuuden kautta – vertaamalla väkivaltarikoksen uusimista ja yleensä rikoksen uusimista kontrollien ja valmistuneiden välillä. Välittömiä vaikutuksia taas selvitettiin yhden suljetun vankilan OMA-ryhmällä vuodelta 2005 käyttäen The Rorschach Comprehensive System-menetelmää (RCS) (Exner 1993), joka sisältää myös Meloy'n ja Gaconon (1992) kehittelemän aggressiivisten sisältöjen luokituksen.

RCS on osoittautunut luotettavaksi ja validiksi menetelmäksi rikoksentekejiä tutkittaessa (Exner 1991; Exner 2003; Gacono & Meloy 1994; Weiner 1998; Hartmann, Norbeck & Grønnerød 2006; Weizmann-Henelius 2004) sekä (psykoterapian aikaansaamaa) muutosta tutkittaessa (Grønnerød 2004). Rorschach –menetelmä voidaan määritellä seuraavasti: "...as a behavioral task that induces the participant to use conscious and unconscious cognitive, perceptual, affective, interpersonal, and

coping mechanisms when solving the test task”. Rorschach-menetelmä on sensitiivinen näiden mekanismien häiriöille, kun taas haastattelujen ja itsearviointien avulla nämä häiriöt eivät ole niin helposti arvioitavissa (Bornstein 2001; Viglione, Perry & Meyer 2003). RCS:ssä ei siis lähdetä testivastausten sisältöjen psykodynaamiseen projekttiiviseen tulkintaan vaan se voidaan parhaiten määritellä suoritukseen perustuvaksi persoonallisuustestiksi, jolla voidaan selvittää havaintotoimintojen tarkkuutta, kognitiivisia toimintoja ja päätöksentekoa strukturoimattomassa ympäristössä.

3.1. Tutkimuskysymykset

Tässä osiossa tarkastelemme tutkimuskysymyksiä.

3.1.1. Ohjelman välittömien vaikutusten arviointi.

Tarkoituksena oli selvittää valittujen, teoreettisesti relevanttien Rorschach Comprehensive System (RCS) -muuttujien sensitiivisyyttä ohjelman vaikutusten arvioinnissa. Mahdollisia muutoksia tarkasteltiin tunteiden säätelykyvyssä ja voimakkaiden tunteiden hallinnassa, hallintakapasiteetissa, minäkuvassa ja itsehavainnoinnissa, aggressiivisuutta kuvaavissa muuttujissa ja vihan määrässä sekä vuorovaikutustaidoissa.

3.1.2. Ohjelman pitkäaikaiset vaikutukset.

Pitkäaikaisten vaikutusten osalta voimme esittää kaksi tutkimuskysymystä:

Kysymys 1: Mikä on OMA-ohjelman läpikäyneiden ja keskeyttäneiden uusintarikollisuus tarkasteltaessa väkivaltarikosten ja muiden rikosten uusimista kahden vuoden seuranta-ajalla verrattuna vastaaviin väkivaltarikollisiin, jotka eivät olleet suorittaneet OMA-ohjelmaa?

Kysymys 2: Miten nopeasti uusiminen tapahtuu? Millaisia eroja em. ryhmien välillä uusimisessa on?

Vankien uusintarikollisuudella tarkoitettiin tutkimuksessa sitä, että vanki teki vapautumisen jälkeen uuden rikoksen (tai rikoksia), mistä seurasi uusi *lainvoimainen ehdoton vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelu*¹. Seuranta-aikana tapahtunut uusimisaika laskettiin ensimmäisen rikosentekopäivämäärän ja vapautumispäivämäärän erotuksesta. Väkivaltarikoksen uusimisella tarkoitettiin vastaavasti sitä, että vanki teki vapautumisen jälkeen uuden väkivaltarikoksen (tai rikoksia), mistä seurasi uusi lainvoimainen ehdoton vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelu. Väkivaltarikokseksi tutkimuksessa määriteltiin virkamiehen väkivaltainen vastustaminen, väkivaltainen mellakka, kuolemantuottamus, vamman tuottamus, tappeluun osallistuminen,

¹ Seuranta-ajan aikana vankilaan (uudelleen) palanneita tutkintavankeja ei täten laskettu uusineiksi vangeiksi.

kiristys, ryöstö, pahoinpitely, surma, tappo, murha sekä näiden mahdolliset yritykset tai lievät ja törkeät tekemuodot.

Tutkimus on Suomessa ensimmäinen ohjelmien vaikutustutkimus, jossa uusimisen kriteerinä on ns. aito uusiminen vankilaan palaamisen sijasta. Tämä on tutkimuksen luotettavuuden kannalta merkittävää sen takia, että suuri osa vankilaan palaavista vangeista tulee takaisin vankilaan vanhoista rikoksista, jotka on tehty *ennen* vapautumista eikä sen jälkeen².

4. Menetelmä

4.1. Välittömien muutosten arviointi

Tutkimusaineisto I koostui suljetussa vankilassa vankeusrangaistustaan suorittaneista väkivaltarikoksista tuomituista vangeista (n=6), jotka vapaaehtoisesti sitoutuivat OMA-ohjelman läpikäymiseen vuosina 2005–2006. Osallistujat haastateltiin ja valittiin ohjelmaan korkeaksi arvioidun uusimisriskin ja muutosmotivaation (vähintään kohtalainen) perusteella valintaa varten laadittua valintakriteeristöä käyttäen, jossa kriteereinä ovat mm. rikosentekijän ikä haastatteluhetkellä, ensimmäisen väkivaltarikoksen tekoikä, väkivaltatuomioiden määrä, väkivaltainen käyttäytyminen lapsuudesta nykyhetkeen, ehdonalaisvapausrikkomusten määrä ja lapsuuden perheolojen vakaus.

Tutkimusasetelma on siis tämän kysymyksen osalta idiograafinen ts. tutkitaan yksilöä eikä ryhmää. Näin ollen kukin yksilö toimii omana kontrollinaan, jolloin voidaan verrata alkutilannetta lopputilanteeseen.

Toteutus. RCS-pöytäkirjojen luotettavan ottamisen ja pisteyttämisen varmistamiseksi ohjelman alkaessa yksi ohjaajista teki kullekin osallistujalle RCS-testauksen ja koodasi ne, mutta ohjelman päätyttyä ulkopuolinen RCS-koulutuksen saanut psykologi teki lopputestauksen koodauksineen. *Interrater*-reliabiliteetin selvittämiseksi pöytäkirjat koodattiin uudelleen niin, että vielä yksi ulkopuolinen asiantuntija koodasi kaikki pöytäkirjat uudelleen tietämättä, mitkä oli otettu ohjelman alussa ja mitkä lopussa. Arvioitsijoiden välinen yksimielisyys selvitettiin käyttäen Meyerin (1999) kaavaa kappa-kertoimen laskemiseksi dikotomisille muuttujille, kun taas muiden muuttujien summien vertailemiseksi laskettiin ICC (2,1) (intraclass correlation) kaksisuuntaista varianssi-analyysia käyttäen (ANOVA Mixed Effects Model; Shrout & Fleiss 1979). Kaikki lasketut kertoimet sekä alussa että lopussa olivat > .74 ja siten erinomaisia Cicchettin (1994) tulkintaohjeiden mukaan. Kertoimet on esitetty taulukossa 2. (Liite 1.)

² Tällaisia vankeja on arvioitu olevan peräti 24 % vankipopulaatiosta (Hypén 2004, 45-46).

Keskeiset, valitut RCS-muuttujat selityksineen:

Resurssit

EA: viittaa käytettävissä oleviin resursseihin, hallintakapasiteettiin

Tunteet ja niiden hallinta

Affective ratio (Afr): Kertoo kiinnostuneisuudesta tunteisiin ja halukkuudesta käsitellä tunnepuolen ärsykeitä.

CF+C > FC+1: Kertoo vaikeudesta hallita voimakkaita tunteita.

C: Kuvaa tunteiden räjähtävyyttä, kiihtymisherkkyyttä.

S > 3: Kertoo oppositionalisuudesta, negativismista ja vihasta.

Vuorovaikutustaidot, aggressiivisuus

AG: Aggressiivinen liike tarkoittaa parhaillaan tapahtuvaa aggressiivista toimintaa; se viittaa aggressiiviseen käyttäytymiseen vain jos $AG > 1$. Yhden pöytäkirjassa esiin tulevan AG:n voidaan ajatella kertovan jämäkästä (assertiivisesta) käyttäytymisestä, ei niinkään fyysisestä tai verbaalisesta aggressiivisesta käyttäytymisestä (Weiner 1998).

AgC: Aggressiivinen sisältö viittaa vastauksen sisällön vaarallisuuteen, rosvoamiseen, pahansuopuuteen tai vahingoittamiseen, mikä kertoo henkilöllä vallitsevista aggressiivisista mielikuvista ja impulsseista (ks. Meloy & Gacono 1992).

AgPast: Viittaa aiemmin tapahtuneeseen aggressiiviseen toimintaan, minkä oletetaan implikoivan toisiin tai itseen osoitettua aggressiota ja tiettyjä masokistisia piirteitä (+ uhri objekti representaatiota).

AgPot: Viittaa tulevaisuudessa tapahtuvaan aggressiiviseen tekoon. Tällainen vastaus kertoo aggressiivisesta samaistumisesta ja tietyistä vastaajan sadistisista piirteistä.

COP: Kuvaa positiivista vuorovaikutusta.

CDI: *Coping deficit index* mittaa selviytymiskykyä vaativissa tilanteissa, antaa kuvan tutkittavan sosiaalisesta kypsyydestä.

GHR:PHR: Kertoo mukautuvasta ja tehokkaasta vuorovaikutuskäyttäytymisestä.

Minäkuva

MOR: Kertoo negatiivisia piirteitä sisältävästä minäkuvasta ja pessimismistä leimaavasta ajattelusta.

3r + (2)/R: On egosentrisuusindeksi, joka kertoo itsetunnosta, omanarvontunnosta (keskimäärin .33 - .45; Exner 2003).

4.2. Pitkäaikaisten vaikutusten arviointi

Tutkimusaineiston II muodostivat kaikki suomalaisen OMA-ohjelmaan vuosina 2001–2006 osallistuneet vangit, joiden uusintarikollisuutta oli mahdollista seurata vähintään kaksi vuotta vapautumisen jälkeen. Tutkimuksessa ohjelman läpikäyneitä

vankeja oli 72 ja keskeyttäneitä 38. Ensimmäiset vangit vapautuivat vankilasta vuonna 2002 ja viimeiset vuonna 2007³. Kaikki ohjelmaan osallistuneet vangit olivat miehiä ja Suomen kansalaisia. Tutkimusaineisto poimittiin vuosina 2005–2006 asteittain käyttöön otetun vankitietojärjestelmän (VaTi) täytäntöönpanotiedoista ja ohjelmaan osallistuneiden vankien kurssitiedot Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön tutkimustiedostosta. Seuranta-aikana kuolleet tarkastettiin Väestörekisterin kuolleisuustiedoista.

Kontrolliryhmän muodostamiseksi käytettiin ns. matched pair -menetelmää (Rossi & Freeman 1993, 303-329), joka on vankiloiden toimintaohjelmien vaikutustutkimuksissa yksi käytetyimmistä ja luotettavimmista menetelmistä⁴. Sen sijaan klassiset (satunnaistetut) koeasetelmat ovat vaikutustutkimuksissa käytännön syistä erittäin harvinaisia. Suomessa ei esimerkiksi voida pakottaa vankia osallistumaan ohjelmaan tai toisaalta pakottaa häntä jäämään pois ohjelmasta.

Matched pair -menetelmällä pyrittiin löytämään jokaiselle OMA-ohjelmaan osallistuneelle vangille kolme taustamuuttujiltaan yhtenevää satunnaistettua vertaisparia vankipopulaatiosta. Mahdollisina vertaispareina olivat kaikki väkivaltarikoksista ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitut miesvangit, jotka eivät olleet osallistuneet OMA-ohjelmaan. Kontrolliryhmän vertaistamisessa taustamuuttujina olivat vankeuskertaisuus, ikä tuomion lopussa, tuomion pituus sekä vapautumisvuosi. Vertaisparit täyttivät lisäksi koeryhmän muut valintakriteerit: tuomion pituus (todellinen laitos aika) oli vähintään vuosi ja heidät oli tuomittu vähintään kahdesta väkivaltarikoksesta. Vertaisparit olivat Suomen kansalaisia ja miesvankeja. Seksuaalirikoksista tuomitut eivät olleet tässä tutkimuksessa mukana.

Koska ohjelmaan osallistuneilla vangeilla oli takanaan usein vakava henkirikos tai sen yritys, suomalaisen vankipopulaation joukosta oli erittäin hankala löytää koeryhmälle kaikilta taustamuuttujiltaan täysin yhteensopivia vertaispareja. Tämän takia joillekin ohjelmaan osallistuneille vangeille ei löytynyt yhtään vastinparia tai näitä löytyi yksi tai kaksi tavoitellun kolmen sijasta. Kontrolliryhmään valikoitui yhteensä 294 vankia – selvästi aiottua kolminkertaista määrää (n=330) vähemmän. Kontrolliparien vertaistaminen onnistui kuitenkin melko hyvin, vaikka kontrolliparien määrä jäikin vähäiseksi. OMA-ohjelman läpikäyneiden, ohjelman keskeyttäneiden ja kontrolliryhmän taustamuuttujat sekä erojen tilastollinen merkitsevyys on esitetty taulukossa 3.

Taulukosta 3 voidaan nähdä, että ohjelman läpikäyneet, ohjelman keskeyttäneet ja kontrolliryhmä eivät eronneet vankilakertaisuuden⁵, iän⁶ ja vapautumisvuoden⁷ mukaan tilastollisesti toisistaan.

³ Seurantaan ei otettu vankeja, jotka aloittivat vapautumisen jälkeen välittömästi suorittamaan uutta ehdotonta vankeusrangaistusta.

⁴ Tutkimusasetelma voidaan määritellä asetelman sisäistä validiteettia kuvaavalla Maryland-asteikolla sijalle 4, joka on asteikolla toiseksi korkein.

⁵ $F = 0,07$, $p = ,492$

Kahden taustatekijän suhteen ryhmät sen sijaan erosivat. Kontrolliryhmän keskimääräinen laitos aika eli vankilassaoloaika⁸ oli 7–8 kuukautta lyhyempi kuin ohjelmaan osallistuneilla vangeilla. Ohjelman läpikäyneet vangit olivat lisäksi syyllistyneet useampiin väkivaltarikoksiin verrattuna muihin ryhmiin⁹.

Taulukko 3. Taustamuuttujien tunnusluvut ohjelman läpikäyneillä, keskeyttäneillä ja kontrolliryhmän vangeilla.

Ryhmä	vankila-kertaisuus	ikä rangaistuksen lopussa (vuotta)	laitosaika (kk)	aikaisempia väkivalta-rikoksia	vapautumisvuosi	N
Oma-ohjelman läpikäyneet	5,2	34,3	45,5	8,1	2004,6	72
Oma-ohjelman keskeyttäneet	5,7	34,1	44,8	6,0	2004,5	38
Kontrolliryhmä	5,9	34,5	37,8	6,0	2004,4	294
Tilastollinen merkitsevyys	0,492	0,955	0,018	0,001	0,655	
Keskiarvo/yhteensä	5,7	34,4	39,8	6,3	2004,4	404

5. Tulokset

5.1. Välittömät vaikutukset

Taulukossa 4. esitetään välittömät muutokset tarkastelluissa RCS- muuttujissa. Muutosten tilastollisten merkitsevyyksien testaamisessa käytettiin epäparametristä Wilcoxon Signed Ranks -testiä. On huomattava, että tutkittavia oli varsin vähän (n=6) joten erot eivät tule helposti tilastollisesti merkitseviksi. Tästä johtuen selviteltiin myös sitä, kuinka monella prosentilla ryhmäläisistä tapahtui parannusta kussakin muuttujassa.

Tunteet ja niiden hallinta. Taulukosta 4. voidaan havaita, että ohjelmalla oli selvästi vaikutusta osallistujien tunteiden säätelyn ja käyttäytymisen hallinnan paranemiseen: alussa C-skooreita oli keskimäärin 1.50, kun lopussa niitä oli 0.67 ja CF+C:n määrä oli alussa keskimäärin 2.33, kun lopussa niitä oli enää 0.67. Tämä vähentyminen oli tilastollisesti merkitsevä ($p < .05$). Lisäksi suhde FC: CF+C parani. Hieman laskeva *affective ratio* osoittaa puolestaan, että osallistujat ovat jonkin verran oppineet välttelemään voimakkaita tunteita herättäviä tilanteita mutta eivät kuitenkaan pääsääntöisesti, sillä tyylistä riippumatta sekä alussa että lopussa saatu keskiarvo mahtuu normaalirajoihin. Ainoastaan ekstraversiivien, ts. sellaisten henkilöiden, jotka toimivat pääasiassa intuiotensa perusteella ja tekevät päätöksensä enemmän tunteidensa perusteella kuin ajattelemalla, voi sanoa pyrkivän välttelemään sellaisia

⁶ $F = 0,45$, $p = ,955$

⁷ $F = 0,42$, $p = ,655$

⁸ $F = 4,04$, $p = ,018$

⁹ $F = 4,68$, $p = ,001$

tilanteita ohjelman jälkeen enemmän kuin ohjelman alussa. Kaiken kaikkiaan voidaan kuitenkin päätellä tunneilmaston samoin kuin käsitteenmuodostuksen olevan ryhmäläisillä melko rajoittunutta, sillä tarkasteltaessa osallistujien käytössä olevia resursseja (EA < 6), voidaan havaita, että ne ovat melko vähäiset sekä ennen että jälkeen ohjelman suorittamisen.

Minäkuva ja vuorovaikutustaidot. Ryhmäläisillä minäkuvan negatiivisten piirteiden määrä ja siihen liittyen pessimistinen ajattelu väheni (MOR; $p < .10$). Lisäksi suurimmalla osalla itsearvostusta heijastava egosentrisyyssindeksi tuli keskitasolle tai hyvin lähelle sitä; ts. neljällä kuudesta arvo laski normitasolle ja yhdellä nousi hyvin lähelle normitasoa. 67 % oli ennen ohjelman käymistä arvostanut itseään enemmän kuin ihmiset yleensä. Mielenkiintoinen tulos oli myös se, että 67 prosentilla osallistujista vuorovaikutustaidot paranivat (GHR:PHR). Aggressiivinen käyttäytyminen näyttäisi myös suurimmalla osalla vähentyneen (AG, AgPast). Vihan määrä (S) väheni neljällä kuudesta mutta yhdellä lisääntyi niin paljon, että se vaikutti keskiarvoa lisäävästi.

Taulukko 4. Välittömät muutokset; Muuttujien vertailut ennen ja jälkeen ohjelman Wilcoxonin testillä arvioituna sekä kuinka monella prosentilla tulokset paranivat.

Muuttujat		Keskiarvo (n=6)	Keskihajonta	Paraneminen (tai hyvä tulos) %:lla osallistujista	z	p
R	alussa lopussa	17.0 18.2	min 14,max 20 min 17,max 23			
F%	alussa lopussa	0.51 0.61	0.12 0.21		1.572	0.116
EA	alussa lopussa	4.83 3.83	1.25 3.22		0.954	0.340
Tunteet ja niiden hallinta						
CF	alussa lopussa	0.83 0.00	0.98 0.00	83.3	1.633	0.102
Pure C	alussa lopussa	1.50 0.67	1.05 0.82	83.3	1.518	0.129
CF+C	alussa lopussa	2.33 0.67	1.03 0.82	83.3	2.232	0.026
FC:CF +C	alussa lopussa	0.64 1.33		66.7		
Afr	alussa lopussa	0.73 0.53	0.34 0.20	50.0	1.153	0.249
S	alussa lopussa	2.00 2.33	1.41 2.07	66.7	0.412	0.680
Vuorovaikutustaidot, aggressiivisuus						
H	alussa lopussa	0.83 1.17		33.3		
GHR:PHR	alussa lopussa	0.90 1.67		66.7		
AG	alussa lopussa	1.00 1.00	1.10 0.89	66.7	0.000	1.000

AgC	alussa	1.67	0.82	16.7	0.816	0.414
	lopussa	2.00	1.27			
Ag-Past	alussa	0.83	0.98	83.3	1.414	0.157
	lopussa	0.50	0.55			
AgPot	alussa	0.17	0.41	*1	1.000	0.317
	lopussa	0.00	0.00			
COP	alussa	0.33	0.52	*1	0.000	1.000
	lopussa	0.33	0.52			
CDI	alussa	2.33	1.21		1.633	0.102
	lopussa	3.17	0.75			
Minäkuva						
Fr+rF	alussa	0.33	0.82	*1	1.000	0.317
	lopussa	0.17	0.41			
MOR	alussa	3.00	1.79	83.3	1.841	0.066
	lopussa	1.67	1.86			
3r + (2)/R	alussa	0.37	0.19	66.7	1.577	0.115
	lopussa	0.30	0.10			

*1. Huom! Tapauksia hyvin vähän, tai ei lainkaan

5.2. Vapautuneiden vankien uusintarikollisuus

OMA-ohjelma on suunnattu väkivaltarikoksista tuomituille, joten tutkimustulosten pääpaino on väkivaltarikosten uusimisessa. Tuloksissa eritellään uusintarikollisuuden suhteen kolmea eri ryhmää: ohjelman läpikäyneitä, ohjelman keskeyttäneitä sekä kontrolliryhmän vankeja. Tämän lisäksi tuloksia tarkastellaan osallistuneiden *erillisryhmällä eli sellaisilla vangeilla, jotka vapautuivat vankilasta toista, kolmatta tai neljättä kertaa.*

Rikosseuraamuslaitoksen uusintarikollisuustilastojen mukaan kaikista vuonna 2004 vapautuneista (N=3978) miesvangeista 55 prosenttia uusi jonkin rikoksen kahden vuoden seuranta-aikana (Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2009, 33). OMA -tutkimuksen vangeilla uusiminen oli huomattavasti yleisempää. Ohjelman keskeyttäneet vangit uusivat suhteellisesti eniten (71 %) ja kontrolliryhmän vangit vähiten (64 %). Ohjelman läpikäyneiden vankien uusimisaste asettui näiden kahden ryhmän väliin (68%). Ryhmien väliset erot olivat kuitenkin pieniä ja ryhmät eivät poikenneet tilastollisesti merkittävästi toisistaan¹⁰. Väkivaltarikoksista uusittiin kaikissa ryhmissä odotetusti vähemmän kuin muista rikoksista ja uusiminen oli ryhmien välillä tasaisempaa kuin muiden rikosten uusimisessa.

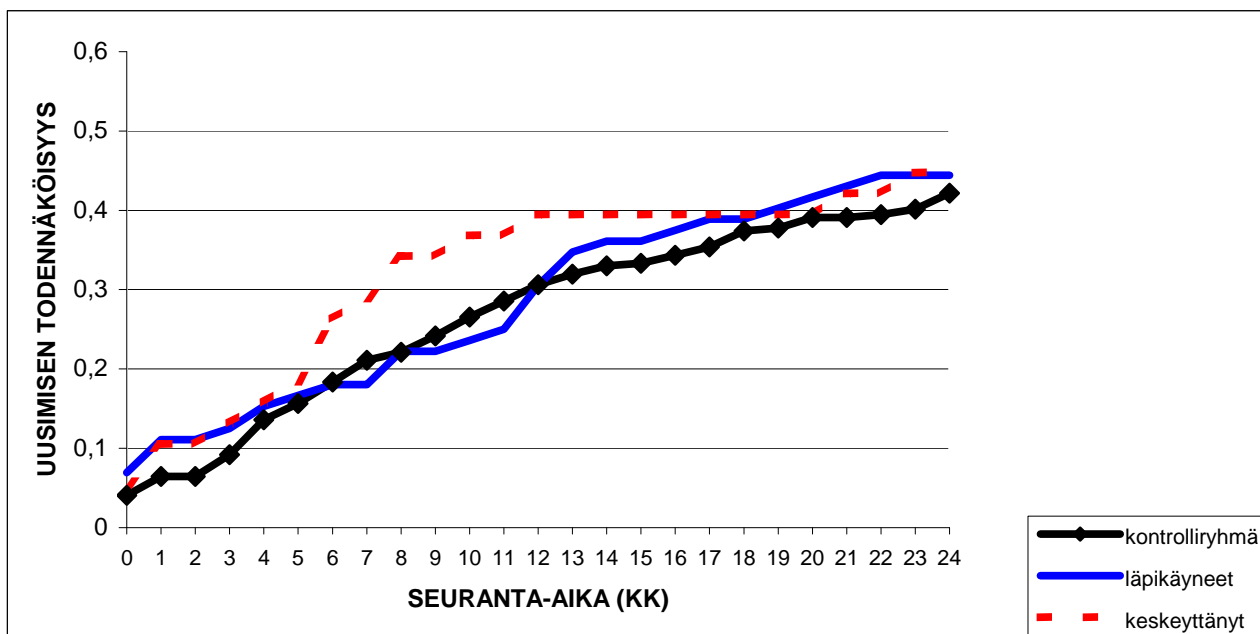
¹⁰ Väkivaltarikosten uusiminen: $X^2=0,18$, $df=2$, $p=,912$; muiden rikosten uusiminen: $X^2=1,04$, $df=2$, $p=,596$

Taulukko 5. Väkivaltarikosten ja muiden rikosten uusiminen ohjelman läpikäyneillä, ohjelman keskeyttäneiden ja kontrolliryhmän vangeilla kahden vuoden seuranta-aikana

Ryhmä	vapautunut N	uusint rikoksen N	uusint rikoksen %	uusint väkivalta-rikoksen N	uusint väkivalta-rikoksen %
Oma-ohjelman läpikäyneet	72	49	68,1	32	44,4
Oma-ohjelman keskeyttäneet	38	27	71,1	17	44,7
Kontrolliryhmä	294	188	63,9	124	41,8
Yhteensä	404	264	65,3	173	42,8
Tilastollinen merkitsevyys			0.596		0.912

Tutkimusten mukaan on havaittu, että vangit uusivat ajallisesti erittäin nopeasti vapautumisen jälkeen¹¹. Kuviosta 1 voidaan esimerkiksi havaita, että ohjelman läpikäyneistä (sininen viiva) sekä kontrolliryhmän vangeista (musta täytetty viiva) lähes viidennes uusi uuden väkivaltarikoksen kuuden kuukauden ja peräti kolmannes vuoden sisällä vapautumisesta seuranneina kuukausina. Keskeyttäneiden ryhmässä väkivaltarikosten uusiminen oli vielä nopeampaa (punainen katkoviiva). Ryhmien väliset erot uusimisnopeudessa tasoittuivat 18 kuukauden jälkeen vapautumisesta.

Kuvio 1. Väkivaltarikosten uusimisprosentit kahden vuoden (kuukausia) seuranta-aikana ohjelman läpikäyneillä, keskeyttäneillä ja kontrolliryhmän vangeilla.

¹¹ Esim. Graunbol ym. (2010), Hypén (2004).

5.3. Vapautuneiden vankien uusintarikollisuus – toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuneet vangit

Taulukossa 6 on esitetty uusijoiden määrät ja osuudet väkivaltarikosten ja muiden rikosten uusimisessa toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuvilla vangeilla. Ohjelman keskeyttäneiden vankien uusiminen oli edelleen yleisintä, mutta ohjelman läpikäyneet vangit uusivat etenkin väkivaltarikoksista selvästi muita ryhmiä vähemmän. Kontrolliryhmän vankeihin verrattuna ero väkivaltarikosten uusimisessa oli yli 10 prosenttiyksikköä, mitä voidaan pitää erittäin huomattavana ja myönteisenä tuloksena.

OMA-ohjelman osalta on siis havaittavissa myönteisiä vaikutuksia. Toisaalta erillisryhmän pieni koko rajoitti tutkimustulosten yleistettävyyttä ja tilastollista eroa uusimisessa ei ryhmien välillä – ei tässäkään tapauksessa – löytynyt¹².

Taulukko 6. Väkivaltarikosten ja muiden rikosten uusiminen ohjelman läpikäyneillä, ohjelman keskeyttäneiden ja kontrolliryhmän vangeilla kahden vuoden seuranta-aikana – toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuneet vangit.

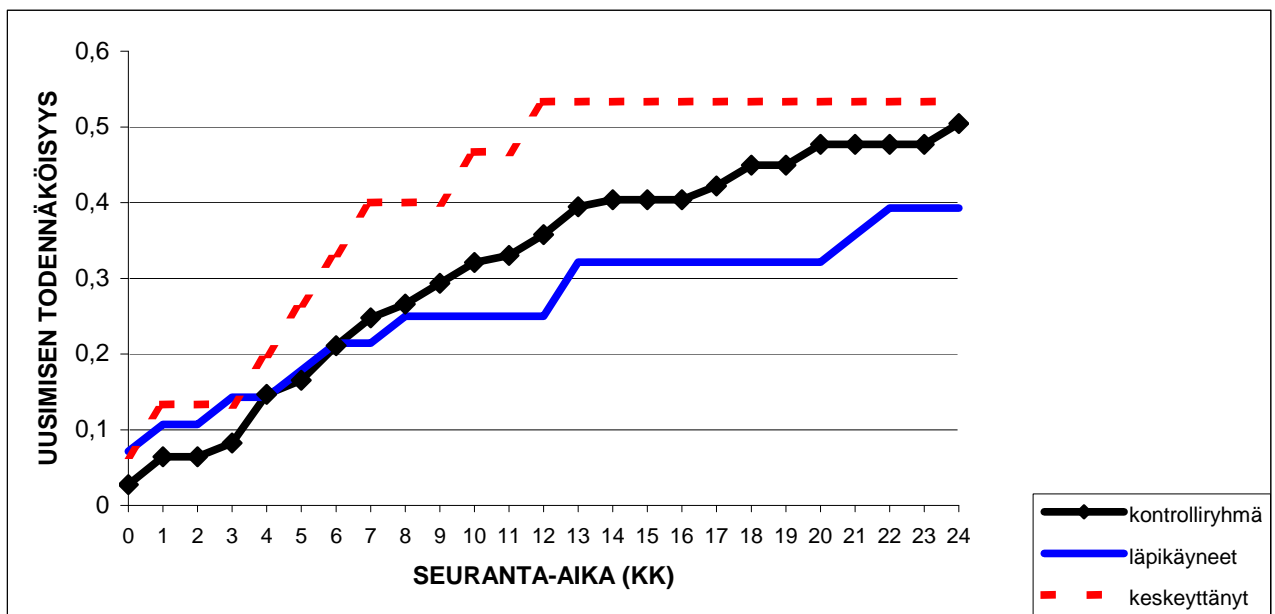
Ryhmä	vapautunut N	uusinut rikoksen N	uusinut rikoksen %	uusinut väkivaltarikoksen N	uusinut väkivaltarikoksen %
Oma-ohjelman läpikäyneet	28	18	64,3	11	39,3
Oma-ohjelman keskeyttäneet	15	13	86,7	8	53,3
Kontrolliryhmä	109	76	69,7	55	50,5
Yhteensä	152	107	70,4	74	48,7
Tilastollinen merkitsevyys		0.297		0.533	

Erillisryhmässä uusiminen oli vielä nopeampaa (Kuvio 2). Ensimmäisen kuuden kuukauden aikana vapautumisesta hieman yli viidennes ohjelman läpikäyneistä ja kontrolliryhmän vangeista oli tehnyt uuden väkivaltarikoksen, joka johti uuteen ehdottomaan vankeuteen tai yhdyskuntapalveluun. Tämän jälkeen kontrolliryhmän vankien uusiminen nousi tasaisesti verrattuna ohjelman läpikäyneisiin vankeihin: vuoden aikana kontrolliryhmän vangeista yli kolmannes (36 %) oli uusinnut väkivaltarikoksen ja 18 kuukauden aikana uusijoita oli jo 45 prosenttia (eli lähes kaikki uusineet olivat syyllistyneet uuteen väkivaltarikokseen). Ohjelman läpikäyneistä neljännes (25 %) oli uusinnut väkivaltarikoksen vuoden aikana vapautumisesta ja se oli yli 10 prosenttiyksikköä matalampaa kuin kontrolliryhmän vangeilla. Ryhmän uusiminen oli matalampaa myös 18 kuukauden jälkeen vapautumisesta ja ero kasvoi peräti 13:een

¹² Väkivaltarikosten uusiminen: $X^2=1,26$, $df=2$, $p=,533$; muiden rikosten uusiminen: $X^2=2,43$, $df=2$, $p=,297$

prosenttiyksikköön. Ohjelman keskeyttäneiden uusiminen oli nopeinta. Kuuden kuukauden aikana kolmannes (33 %) oli uusiutunut väkivaltarikoksesta ja vuoden jälkeen vapautumisesta heistä oli uusiutunut jo joka toinen (53 %). Mielenkiintoista oli se, että vuoden seurannan jälkeen keskeyttäneiden ryhmästä ei enää yksikään uusiutunut rikosta.

Kuvio 2. Väkivaltarikosten uusimisprosentit kahden vuoden (kuukausia) seuranta-aikana ohjelman läpikäyneillä, keskeyttäneillä ja kontrolliryhmän vangeilla – toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuneet vangit

5.4. Uusijoiden ensimmäiset väkivaltarikokset seuranta-aikana

Tyypillisimmässä tapauksessa ehdottomaan vankeuteen tai yhdyskuntapalveluun päädytään useista samassa tuomiossa käsiteltävistä rikoksista. Harvinaista ei esimerkiksi ole se, että vankilaan uudelleen palaava vanki tekee vapautumisen jälkeen kymmeniä uusia rikoksia, joita käsitellään saman tuomionluvun aikana. Tällöin kyseessä on usein lievemmät rikokset kuten omaisuusrikokset. Vastakohtana ovat vakavat yksittäiset rikokset kuten henkirikokset, joissa ymmärrettävästi jo yksikin rikos riittää välittömään pidätykseen, tuomioon ja edelleen uuteen ehdottomaan vankeuteen. Seuraavalla sivulla olevassa taulukossa 7 on esitetty väkivaltarikoksen uusineiden vankien ensimmäinen väkivaltarikos tutkimuksen kahden vuoden seuranta-aikana. On huomattava, että taulukossa on esitetty ainoastaan *ajallisesti ensimmäinen* väkivaltarikos vapautumisen jälkeen ja se ei kerro sitä, syyllistyykö vanki rikosoikeudellisesti vielä vakavampaan väkivaltarikokseen tämän jälkeen¹³.

¹³ Vankien aikaisemmat väkivaltarikokset ja seuranta-aikana tehdyt rikokset julkaistaan toisaalla.

Kaikissa kolmessa ryhmässä yli neljä vankia viidestä teki ensimmäisenä väkivaltarikoksena pahoinpitelyrikoksen. Yleisin yksittäinen rikos oli pahoinpitely. Henkirikokseen tai sen yritykseen syyllistyivät eniten ohjelman keskeyttäneet (12 %). Muista väkivaltarikoksista uusiminen oli yleisintä ohjelman läpikäyneillä ja keskeyttäneillä vangeilla (11 %).

Taulukko 7. Uusijoiden ensimmäiset väkivaltarikokset kahden vuoden seuranta-aikana

Väkivaltarikos		OMA-ohjelman läpikäyneet		OMA-ohjelman keskeyttäneet		Kontrolliryhmä	
		N	%	N	%	N	%
henkirikokset	murha	1	3	-	0	-	0
	murhan yritys	-	0	-	0	1	1
	tappo	-	0	2	12	1	1
	tapon yritys	2	6	-	0	4	3
ryöstö	törkeä ryöstö	1	3	-	0	3	2
	törkeän ryöstön yritys	-	0	-	0	1	1
pahoinpitely-rikokset	törkeä pahoinpitely	5	16	1	6	27	22
	törkeän pahoinpitelyn yritys	-	0	-	0	2	2
	pahoinpitely	21	66	13	76	74	61
	pahoinpitelyn yritys	-	0	-	0	1	1
	lievä pahoinpitely	-	0	-	0	2	2
muut väkivaltarikokset	törkeä kiristys	-	0	-	0	-	0
	törkeän kiristuksen yritys	-	0	-	0	1	1
	törkeä kuolemantuottamus	-	0	-	0	1	1
	virkamiehen väkiv. vastustaminen	2	6	1	6	4	3
Yhteensä		32	100	17	100	122	100

5.5. Regressioanalyysin tulokset

Väkivaltarikosten uusimista analysoitiin tutkimuksessa lisäksi logistisella regressioanalyysillä ja Coxin regressiolla (Collett 2003). Menetelmän etuna oli se, että tällöin voitiin huomioida ryhmien taustamuuttujissa olevia eroja. Molemmissa regressioanalyysissä selitettävänä muuttujana oli väkivaltarikoksen uusiminen ja malleissa käytettiin samoja taustamuuttujia. Taustamuuttujat luokiteltiin laitosaikaa ja vapautumisvuotta lukuun ottamatta. Regressioanalyysissä valittiin ns. pakotettava mallitus, koska taustatekijöiden oli useissa tutkimuksissa havaittu olevan yhteydessä uusimiseen.

Logistisessa regressioanalyysissä väkivaltarikosten uusimista seurattiin kaksi vuotta. Coxin regressiossa pisin seuranta-aika oli 93 kuukautta (7 vuotta ja 9 kuukautta). Seuranta-aikana kuolleet vangit poimittiin Väestörekisterikeskuksen kuolintiedoista ja heidän seuranta-ajan pituus huomioitiin kaikissa analyysissä. Erikoista oli se, että seuranta-aikana kuolleita oli yllättävän vähän verrattuna aikaisempiin tutkimuksiin (esim. Hypén, 2004). Kahden vuoden seuranta-aikana kukaan vapautuvista vangeista ei kuollut. Kolmena viimeisenä seurantavuotena vapautuneista kuoli 14 vankia.

Logistisessa regressioanalyysissä kertoimen¹⁴ ollessa yli yhden muuttujalla on lisäävä vaikutus väkivaltarikoksen uusimiseen ja kertoimen ollessa alle yhden muuttujalla on uusimista vähentävä vaikutus. Coxin regression hasardisuhde¹⁵ kertoo vastaavasti siitä, onko muuttujalla uusimismuutosta lisäävä vai vähentävä vaikutus. P-arvo mittaa kunkin yksittäisen muuttujan tilastollista merkitsevyyttä.

Logistisessa regressioanalyysissä ainoastaan vangin ikä ja aikaisempien väkivaltarikosten määrä olivat tilastollisesti merkitseviä¹⁶. Ikä pienensi väkivaltarikoksen uusimisriskiä: mitä vanhempi vanki vapautuessaan oli, sitä epätodennäköisempää oli väkivaltarikoksen uusiminen. Aikaisempien väkivaltarikosten määrä lisäsi odotetusti uusimisriskiä. Väkivaltarikoksen kasvu yhdellä lisäsi uusimista 10,3 prosenttia. Mallin mukaan ohjelman läpikäyneet vangit uusivat kontrolliryhmään verrattuna hieman vähemmän (kerroin=0,965), mutta muuttujan p-arvo oli erittäin korkea. Askeltavalla valinnalla muut muuttujat eivät olisi jääneet malliin.

Coxin regressiomalli erosi hieman logistisen regressioanalyysin mallista. Verrattuna logistiseen regressioanalyysin malliin ohjelman läpikäyneiden vankien uusimisriski oli suurempi kuin kontrolliryhmän vangeilla, mutta tälläkään kertaa muuttuja ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Aikaisempien väkivaltarikosten määrä oli ainoa muuttuja, joka oli tilastollisesti merkitsevä. Väkivaltarikoksen uusimisen hasardisuhde nousi 5,2 prosenttia jokaisesta aikaisemmasta väkivaltarikoksesta. Mallissa vangin ikä ei aivan saavuttanut tilastollista merkitsevyyttä.

Taulukko 8. Regressioanalyysin tulokset väkivaltarikoksen uusimisesta

Muuttuja	Logistinen regressio		Coxin regressio	
	kerroin	p	hasardisuhde	p
Vakio	0,000	0,860		
Ohjelma (ref. kontrollihenkilöt)		0,984		0,362
Oma-ohjelman läpikäyneet	0,965	0,902	1,087	0,650
Oma-ohjelman keskeyttäneet	1,040	0,914	1,376	0,160
Vankilakertaisuus (ref. 1-kertaiset)		0,896		0,669
2-4	1,203	0,664	1,223	0,440
5 tai yli	1,184	0,678	1,099	0,727
aikaisemmat väkivaltarikokset	1,103	0,000	1,052	0,000
Ikä vapautuessa (ref. 20-30 -vuotiaat)		0,039		0,079
30-<40	0,493	0,008	0,723	0,053
40-<50	0,446	0,026	0,645	0,069
50-<60	0,365	0,075	0,406	0,044
laitosaika (kk)	0,967	0,566	0,950	0,178
vapautumisvuosi (jatkuva, min 2002)	1,013	0,862	0,971	0,546

¹⁴ Exp(B)

¹⁵ Hazard ratio

¹⁶ P<0,05; suurin ikäluokka ei ollut tilastollisesti merkitsevä, vaikka olikin tätä lähellä

5.6. Regressioanalyysin tulokset toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuneilla vangeilla

Toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuvien erillisaineistossa aikaisemmat väkivaltarikokset säilyivät merkitsevimpinä uusimista selittävinä muuttujina. Logistisessa regressioanalyysissä jokainen aikaisempi väkivaltarikos lisäsi 11,1 prosenttia uusimisriskiä kahden vuoden seuranta-aikana. Regressioanalyysissä vangin ikä oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä uusimiseen alle 40-vuotiailla vangeilla. Ohjelman läpikäyneiden vankien uusimisriski oli kontrolliryhmän vankeihin verrattuna pienempi. Tulokset ohjelman myönteisestä vaikuttavuudesta ovat kuitenkin vain viitteellisiä, koska muuttujien P-arvot olivat erittäin korkeita. Regressioanalyysien perusteella ei voi sanoa, että OMA-ohjelma alentaa vankien uusimisriskiä.

Taulukko 9. Regressioanalyysin tulokset väkivaltarikoksen uusimisesta toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuneilla vangeilla

Muuttuja	Logistinen regressio		Coxin regressio	
	kerroin	p	hasardisuhde	p
Vakio	0	0,532		
Ohjelma (ref. kontrollihenkilöt)		0,168		0,347
Oma-ohjelman läpikäyneet	0,521	0,807	0,664	0,188
Oma-ohjelman keskeyttäneet	0,863	0,808	1,156	0,678
Vankilakertaisuus (ref. 2-kertaiset)		0,074		0,239
3	2,607	0,034	1,596	0,103
4	1,268	0,612	1,204	0,532
aikaisemmat väkivaltarikokset	1,111	0,013	1,073	0,000
Ikä vapautuessa (ref. 20-30 -vuotiaat)		0,037		0,029
30-<40	0,403	0,022	0,563	0,021
40-<50	0,309	0,112	0,425	0,11
50-<60 (n=0)	-	-	-	-
laitosaika (kk)	0,96	0,643	0,933	0,234
vapautumisvuosi (jatkuva, min 2002)	0,926	0,531	0,913	0,221

6. Johtopäätökset

OMA-ohjelman välittömät ja pitkäaikaiset vaikutukset näyttävät lupaavilta. Ohjelman välittömiä vaikutuksia tarkasteltiin tapaustutkimustyyppisesti yhden vankilan ryhmällä siten, että ryhmäläiset tutkittiin ennen ja jälkeen ohjelman suorittamisen Rorschach-metodia käyttäen (Rorschach Comprehensive System). Ohjelman lopussa tutkimuksen tekemiseen käytettiin ulkopuolista asiantuntijaa sekä myös pisteytysten yksimielisyyden selvittämiseen toista ulkopuolista asiantuntijaa. Pöytäkirjojen arviointien luotettavuus todettiin erinomaiseksi, sillä *interrater*-reliabiliteettikertoimet vaihtelivat 0.773 – 1.00. Selvimät vaikutukset havaittiin tunteiden säätelyssä, minäkuvassa sekä vuorovaikutustaitojen paranemisena. Minäkuvan negatiivisten piirteiden ja pessimistisen ajattelun väheneminen vastasivat osaltaan Salon (2003)

tutkimuksen tuloksia: henkilöt yleensä kokivat kykenevänsä hallitsemaan ympäristönsä tapahtumia paremmin ja ottamaan vastuuta omasta toiminnastaan.

Pitkäaikaisia vaikutuksia selviteltiin vertaamalla OMA-ohjelman käyneiden, keskeyttäneiden ja verrokkien uusintarikollisuutta. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin nimenomaan aitoa uusimista eli rikoksen tuli olla tehty vapautumisen jälkeen. Suomessa ei ole aiemmin tutkittu aitoa uusimista ohjelmien vaikutuksia selvitettäessä. Tässä mielessä kyseessä on pioneiritutkimus vankeinhoidon alalla. Tämä on olennainen tekijä tulosten luotettavuuden kannalta. Lisäksi eroteltiin väkivaltarikosten uusiminen ja yleinen/muiden rikosten uusiminen.

Aineiston muodostamisessa kontrolliparien vertaistaminen onnistui melko hyvin, vaikka OMA-ohjelman käyneillä oli usein takanaan paljon vakavaa väkivaltaa eikä heille aina ollut mahdollista löytää riittävästi yhtä korkean riskin omaavia verrokkeja. Ryhmät erosivat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan vain kahden muuttujan suhteen: OMA-ryhmäläisillä oli aikaisempien väkivaltarikosten määrä keskimäärin suurempi kuin kontrolliryhmään kuuluvilla, joilla taas oli 7–8 kk lyhyempi vankilassaoloaika. OMA-ohjelman suorittaneiden korkeasta uusimisriskitasosta kertoo myös se, että vuonna 2004 vapautuneiden suomalaisvankien yleinen uusimisprosentti oli selvästi alhaisempi kuin OMA-ryhmäläisten (55 % vs. 68 %). OMA-ohjelmaan osallistunut vankiryhmä oli siten varsin haasteellinen kuntouttamisen ja siviiliin uudelleensijoittumisen näkökulmasta.

Aineiston pieni koko aiheutti sen, että päätulokset olivat hyviä mutta eivät tilastollisesti merkitseviä. Erityisesti jaettaessa OMA:n suorittaneet riskitasoltaan kolmeen eri ryhmään jäivät nämä ryhmät melko pieniksi. Tilastollisessa päättelyssä havaintojen lisääminen vähentää epävarmuutta siitä, että erot ryhmien välisessä uusimisessa ovat aitoja eikä sattumasta aiheutuvia.

Tulokset osoittivat, että 2–4 -kertaiset vangit uusivat selvästi vähemmän kahden vuoden kuluttua vapautumisesta kuin keskeyttäneet tai ne, jotka eivät olleet suorittaneet OMA-ohjelmaa. Tämä tulos tuli esiin nimenomaan väkivaltarikosten uusimista tarkasteltaessa – OMA näyttäisi siis kohdentuvan juuri niihin riskitekijöihin, jotka ovat yhteydessä väkivaltarikosten uusimiseen. Tarkasteltaessa uusimisen nopeutta kahden vuoden ajanjaksolla voitiin todeta, että ensimmäisen puolen vuoden jälkeen ero vain kasvoi ohjelman suorittaneiden ja kontrolliryhmän välillä ollen 18 kuukauden kuluttua 13 prosenttiyksikköä. Voitiin todeta ohjelman vaikuttavan myös uusimisen hidastumiseen. Sitä lievenikö rikos, ei tässä tutkimuksessa tarkasteltu.

Ohjelman suorittaneiden ryhmä kokonaisuudessaan ei eronnut väkivaltarikoksen uusimisessa kontrolliryhmään verrattuna, mikä osaltaan liittyy toistaiseksi melko pieneen määrään ohjelman suorittaneita, joita tässä vaiheessa oli mahdollista seurata vähintään kahden vuoden ajan. Lisäksi tässä joukossa oli myös matalariskisiä vankeja, ts. ensikertalaisia, joilla ohjelman suorittaminen pikemminkin lisäsi uusintari-

kollisuutta. Jos taas riskitaso oli korkea, tämän ohjelman suorittaminen ei riittänyt, vaan näyttää siltä, että tarvitaan myös jatkokuntoutuksesta huolehtimista esimerkiksi väkivaltaproblematiikan työstämistä yksilötyössä ohjelman suorittamisen jälkeen – tähän ei ole aiemmin panostettu niin paljon kuin nykyisen uuden vankeuslain tultua voimaan lokakuussa 2006.

Pohdittaessa väkivaltarikoksen uusimisen ennustamista mielenkiintoinen tulos oli se, että kaksi staattista muuttujaa oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä uusimiseen: aikaisempien väkivaltarikosten määrä ja vangin ikä. Ohjelman suorittaneiden melko pieni määrä tuotti ongelmia etenkin regressioanalyysien tulosten tulkinnassa. Jos aineisto olisi ollut isompi, voidaan olettaa, että tulokset olisivat olleet merkitseviä myös tilastollisesti. Lisäksi tulee muistaa, että väkivaltarikollisten uusimiseen ovat yhteydessä monet muutkin riskitekijät kuin varsinaisesti väkivaltariskiin liittyvät tekijät: työttömyys, asunnottomuus, päihdeongelmat. Edelleen tulee ottaa huomioon, että pienikin vähennys uusintarikollisuudessa on kustannustehokasta, ts. vaikka vain yksi joka ryhmästä ei tekisi enää väkivaltarikoksia, OMA-ohjelmaan panostaminen kannattaa. Uusintarikollisuus tulee kalliiksi yhteiskunnalle (ks. esim. Konttila & Kaivo-oja 2010, 138-142).

OMA-ohjelman vaikuttavuuden ja tutkimustulosten luotettavuuden varmistamiseksi tarvitaan lisätutkimusta niin, että ohjelman suorittaneita olisi ainakin lähes pari sataa.

Toiseksi on tärkeää, että ohjelmaan jatkossa valitaan vähintään keskiriskin omaavia vankeja ja korkeariskisten väkivaltarikollisten kanssa tulee huolehtia jatkokuntoutuksesta. Valintaan ja motivointiin on tärkeää kiinnittää huomiota myös siksi, että keskeyttäneiden määrä jäisi mahdollisimman pieneksi, sillä keskeyttäneillä uusimisriski vain kasvaa. Jatkossa kannattaa selvittää myös lieveneekö uusintarikos; esimerkiksi jos aiemmin henkirikoksen tehnyt tekee seuranta-aikana pahoinpitelyn, voidaan todeta, että vaikutusta ohjelmalla on silti ollut. Ohjelman vaikuttavuutta pohdittaessa tulee huomata, että vaikutus voi ilmetä paitsi uusimisrikosten määrän vähenemisenä, rikoksen tekemisen hidastumisena ja rikostyyppin lievenemisenä.

Vielä on tärkeää miettiä, missä vaiheessa tuomiota intensiivinen OMA -ohjelma suoritetaan ja miten sen saa niveltymään vangin kannalta relevantteihin muihin ohjelmiin, jotta saadaan muodostettua järkevä kuntoutuspolku.

Tämän tutkimuksen tulosten varmistamiseksi ja syventämiseksi tarvitaan suurempi aineisto, jossa ei ole mukana matalariskisiä vankeja. Silloin voidaan myös regressio-analyyseja tehdä paljon luotettavammin. Välittömien muutosten arviointiin RCS-metodi näyttää lupaavalta, mutta se on hyvin vaativa ja aikaa vievä, siksi olisi hyvä jos selvitettäisiin samalla sen yhteyttä itsearviointeihin – voidaanko OMA-ohjelman välittömiä muutoksia tutkia itsearviointien avulla? Jatkossa olisi hyvä tutkia tarkemmin myös väkivaltarikollisten minäkuvan, tunteiden ja käyttäytymisen säätelyn yhteyttä refleksiivisyyden kehittymiseen.

LÄHTEET

Andrews, D.A. (1995) The psychology of criminal conduct and effective treatment. Teoksessa J. McGuire (toim.) What Works: Reducing reoffending, West Sussex, England: John Wiley & Sons.

Barrat, E.S. (1994). Impulsiveness and Aggression. Teoksessa Monahan, J. & Steadman H. (toim.). Violence and Mental Disorder: Developments in Risk Assessment. Chicago: University of Chicago Press.

Beck, A.T. (2000) Prisoners of hate. The cognitive basis of anger, hostility and violence. New York: Harper Collins Publishers.

Beck, A.T. (1999). Prisoner of hate. The cognitive basis of anger, hostility and violence. New York: Harper Collins Publishers.

Blomster, P., Linderborg, H., Muiluvuori, M-L., Salo, I. & Tyni, S. (2011). Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2009 – Vangit ja yhdyskunta-seuraamusasiakkaat. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2011.

Bornstein, R. F. (2001) Clinical utility of the Rorschach inkblot method: Reframing the debate. Journal of Personality Assessment 77, 39-47.

Brady, K. & Crighton, D. (2003) Violent Offender Groupwork. Teoksessa G. Towl (toim.) Psychology in Prisons. Oxford, UK: Blackwell Publishing.

Bush, J. (1995) Teaching self-risk management to violent offenders. Teoksessa: J. McGuire (toim.) What Works: Reducing Reoffending – Guidelines from research and practice. Chichester: John Wiley & Sons.

Bush, J. & Bilodeau, B. (1993). Options: A cognitive self change program. Longmont, CO: National Institute of Corrections.

Cicchetti, D.V. (1994) Guidelines, criteria and rules of thumb for evaluating normed and standardized assessment instruments in psychology. Psychological Assessment 6, 284-290.

Clarke, A., Simmonds, R. & Wydall, S. (2004) Delivering cognitive skills programmes in prison: a qualitative study. Home Office Findings 242, London: Home office.

Collett, D. (2003) Modelling survival data in medical research, 2nd ed. London: Chapman & Hall/CRC.

Dowden, C. & Andrews, D.A. (2000) Effective correctional treatment and violent reoffending: a meta-analysis. Canadian Journal of Criminology 42, 449-467.

Evershed, S., Tennant, A., Boomer, D., Rees, A., Barkham, M. & Watson, A. (2003) Practice-based outcomes of dialectical behaviour therapy (DBT)

targeting anger and violence with male forensic patients: a pragmatic and noncontemporaneous comparison. *Criminal Behaviour and Mental Health* 13, 198-213.

Exner, J.E. (2003) *The Rorschach: A Comprehensive System. Volume 1: Basic foundations and principles of interpretation* (4th edition). New York: John Wiley & Sons, Inc.

Exner, J.E. (1991) *The Rorschach: A Comprehensive System. Volume 2: Interpretations* (2nd edition). New York: John Wiley & Sons, Inc.

Friendship, C. & Debidin, M. (2006) *Probation and prison interventions. Teoksessa: A.E. Perry, C. McDougal & D. P. Farrington (toim.) Reducing crime : the effectiveness of criminal justice interventions / - Chichester : Wiley, s. 73- 93.*

Gacono, C.B. & Meloy, J.R. (1994) *The Rorschach Assessment of Aggressive and Psychopathic Personalities*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Graunbol, H.M., Kielstrup, B., Muiluvuori, M., Tyni, S., Baldursson, E.S. (2010) *Paluu. Pohjoismainen tutkimus rikosseuraamusasiakkaiden uusintarikollisuudesta*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

Grønnerød, C. (2004) *Rorschach assessment of changes following psychotherapy: a meta-analytic review*. *Journal of Personality Assessment* 83, 256-276.

Guidano, V. (1991) *The self in process. Toward a post-rationalist cognitive therapy*. New York: Guilford Press.

Hartmann, E., Norbeck, P..B. & Gronnerod, C. (2006) *Psychopathic and nonpsychopathic violent offenders on the Rorschach: discriminative features and comparisons with schizophrenic inpatient and university student samples*. *Journal of Personality Assessment* 86, 291-305.

Henning, K.R. & Frueh, B.C. (1996). *Cognitive-behavioural treatment of incarcerated offenders: An evaluation of the Vermont department of corrections cognitive self-change program*. *Criminal justice and behaviour*, 23(4), 523-541.

Hypén, K. (2004) *Vankilasta vuosina 1993-2004 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet*. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2004. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

Keinänen, A. & Saarimaa, T. (2005) *Recidivism of Finnish Prisoners – An Empirical Analysis*. Joensuun yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta/ Taloustieteiden laitos. Keskustelualoitteita. No 30. Web: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_952-458-744-0/

Keltanen, J., Räsänen, E. & Holma, J. (2009) *Refleksiivisyyden muutos väkivaltaisten miesten ryhmäterapiassa*. *Psykologia* 4, 275-286.

Konttila, A. & Holmalahti, T. (2009) Psykopaatti vankeinhoidossa. Teoksessa H. Häkkänen – Nyholm (toim.) Psykopatia. Helsinki: Edita.

Konttila, A. & Kaivo-oja, J. (2011) Trade-off analyses of prison population and classified criminality rates in some European countries, including Turkey, the U.S.A., South Africa and Russia: integration or disintegration process in the global criminal policies? In I.O. Ekunwe & R.S. Jones (eds.) Global Perspectives on Re-entry. Tampere: Tampere University Press, 98-145.

Kuure, T. & Haapasalo, J. (2001) Vankilarangaistuksen uusiminen – uusimisriski ja –nopeus. Tampere: Silta-Valmennus –raportteja 2001/1.

Maruna, S. (2001) Making good. How ex-convicts reform and rebuild their lives. Washington, D.C.: American Psychological Association.

McGuire, J. (2003) Rikosten uusintariskin vähentämisessä käytettävät menetelmät – kansainvälisiä näkymiä. Teoksessa: R. Järvenpää & M. Kempas (toim.) What Works. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003.

McGuire, J. (2002) Criminal sanctions versus psychologically-based interventions with offenders: A comparative empirical analysis. *Psychology, Crime and Law* 8, 183-208.

McGuire, J. (1995). Reviewing 'What Works': Past, present and future. Teoksessa McGuire, J. (toim.). What works: Reducing Reoffender. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

Maruna, S. (2001) Making Good: How ex-convicts reform and rebuild their lives. Washington, DC: American Psychological Association.

Meloy, J. R. & Gacono, C. B. (1992) The aggression response and the Rorschach. *Journal of Clinical Psychology* 48, 104-114.

Meyer, G.J. (1999) Simple procedures to estimate chance agreement and kappa for the interrater reliability. *Journal of Personality Assessment* 72, 230-255.

Mohell, U. & Pajuoja, J. (2006) Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Tallinna: Tietosanomat.

Omaehtoisen muutoksen ohjelma: Ohjaajan käsikirja ja teoriakäsikirja (2011). A. Konttila (toim.) Rikosseuraamuslaitos.

Paanila, J. (2004) Vaarallisten rikoksenuusijoiden uusimisriskiin vaikuttavat tekijät Suomessa 1971-1995. Väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja D. Lääketiede 337.

Polaschek, D.I.I., Wilson, N.J. & Daly, L.R. (2005) Cognitive-behavioral rehabilitation for high-risk violent offenders: An outcome evaluation of the Violence Prevention Unit. *Journal of Interpersonal Violence* 20, 1611-1627.

Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2011. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2011.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2009.

Ross, R. & Fabiano, E. (1985). Reasoning and Rehabilitation: A Handbook for Teaching Cognitive Skills. Ottawa: The Cognitive Centre.

Rossi, P.H. & Freeman, H.E. (1993) Evaluation. A systematic approach. Newbury Park: Sage Publications.

Salo, O. (2003) Tapaustutkimus Cognitive Self Change –ohjelman vaikutuksesta väkivaltarikollisten ajattelumalleihin ja hallintakäsitykseen. Joensuun yliopisto, Psykologian laitos.

Serin, R.C. & Kuriychuk, M. (1994). Social and cognitive processing deficits in violent offenders: Implications for treatment. International Journal of Law and Psychiatry, 17, 431-441.

Shelby, M.J. (1984). Assesment of violence potential using measures of anger, hostility, and social desirability. Journal of Personality Assesment, 48(5), 531-544.

Shrout, P.E. & Fleiss, J. L. (1979) Intraclass correlations: uses in assessing rater reliability. Psychological Bulletin 86, 420-428.

Stoat, T. & Häkkänen, H. (2008) Väkivaltarikollisten persoonallisuuspiirteiden ja attribuutioiden yhteydet rikosten uusimiseen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2008.

Timonen, H. (2009) Omin sanoin: Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapauteen. Joensuun yliopisto: Kasvatustieteellisiä julkaisuja 133.

Thomas, M. & Jackson, S. (2003) Cognitive skills groupwork. Teoksessa G. Towl (toim.) Psychology in prisons. Oxford: Blackwell.

Toskala, A. & Hartikainen, K. (2005) Minuuden rakentuminen: psyykinen kehitys ja kognitiivis-konstruktivinen psykoterapia. Jyväskylä: Jyväskylän koulutuskeskus.

Vankeuslaki 23.9.2005/767.

Viglione, D.J., Perry, W. & Meyer, G.J. (2003) Refinements in the Rorschach ego impairment index incorporating the human representational variable. Journal of Personality Assessment 81, 149-156.

Ward, T. & Maruna, S. (2007) Rehabilitation. London: Routledge.

Webster, C., Douglas, K., Eaves, D., Hart.S. (1997). HCR-20. Assessing Risk for Violence. Mental Health, Law and Policy Institute. Simon Fraser University.

Weizmann-Henelius, G. (2004) Violent female perpetrators in Finland. Väitöskirja. Department of psychology, Åbo Akademi University.

Weiner, I.B. (1998) Principles of Rorschach interpretations. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Wong, S. & Gordon, A. (1999). Violence Risk Scale (Version 2). Regional Psychiatric Centre (Prairies) & University Of Saskatchewan.

LIITE 1

Taulukko 1. RCS-muuttujien pisteyttämisen luotettavuus - arvioitsijoiden väliset reliabiliteettikertoimet.

RCS –skoore, muuttuja	ICC (2,1)		Kappa	
	Alussa	Lopussa	Alussa	Lopussa
Determinantit				
F	1.00	0.987		
FC	0.973	0.964		
CF	0.773			
Pure C	0.923	0.878		
SumC'0 .941	1.00			
M	1.00	1.00		
FM	1.00	0.935		
m	1.00	0.941		
Aktiivi	1.00	0.971		
Passiivi	1.00	0.970		
Sisältö				
H	1.00	1.00		
H+(H)+Hd+(Hd)	1.00	0.960		
A	1.00	1.00		
Food	1.00			
Ex	1.00	1.00		
Blood	1.00			
Special scores				
AG	1.00	1.00		
COP	1.00	1.00		
MOR	1.00	0.977		
WSum6	1.00	0.975		
Muut valitut muuttujat				
AgC	1.00	1.00		
AgPast	1.00	1.00		
AgPot	1.00			
F %	1.00	0.993		
EA	0.977	0.991		
S	1.00	0.894		
3r+(2)/R	1.00	1.00		
CDI	1.00	0.865		
Afr <.46			1.00	1.00
CF+C > FC+1			1.00	1.00

Sisällysluettelo

1. Johdanto	2
1.1. Väkivaltarikollisten uusintarikollisuudesta	3
2. Aikaisempia tutkimustuloksia väkivaltarikollisten kuntouttamisesta – ”What works” –periaatteet	4
2.1. Väkivaltarikollisten dynaamiset tarpeet ja kognitiivinen väkivallan selitysteoria	5
2.2. Omaehtoisen muutoksen ohjelma (OMA)	6
2.3. Aikaisempia tutkimuksia OMA -ohjelman vaikuttavuudesta	8
3. Tutkimuksen tavoitteet	9
3.1. Tutkimuskysymykset	10
3.1.1. Ohjelman välittömien vaikutusten arviointi	10
3.1.2. Ohjelman pitkäaikaiset vaikutukset	10
4. Menetelmä	11
4.1. Välittömien muutosten arviointi	11
4.2. Pitkäaikaisten vaikutusten arviointi	12
5. Tulokset	14
5.1. Välittömät vaikutukset	14
5.2. Vapautuneiden vankien uusintarikollisuus	16
5.3. Vapautuneiden vankien uusintarikollisuus – toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuneet vangit	18
5.4. Uusijoiden ensimmäiset väkivaltarikokset seuranta-aikana	19
5.5. Regressioanalyysin tulokset	20
5.6. Regressioanalyysin tulokset toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuneilla vangeilla	22
6. Johtopäätökset	22
LÄHTEET	25
LIITE 1	29

1. Johdanto

Vankeinhoidon keskeisenä tavoitteena on uusintarikollisuuden vähentäminen (VL 1, 2 §; VL 4, 6 §; Mohell & Pajuoja 2006, 68). Uusintarikollisuus suomalaisten miesvankien keskuudessa on ollut tutkimusten mukaan 37 % – 60 %, kun seuranta-aika on vaihdellut kahdesta vuodesta viiteen vuoteen (Graunbol ym. 2010; Hypén 2004; Keinänen & Saarimaa 2005). Lisäksi vankeuskertaisuuden on todettu merkitsevästi lisäävän uusimisriskiä.

Väkivaltarikolliset ovat Suomen suurin vankiryhmä, jonka määrä vielä entisestään on kasvanut: toukokuussa 2011 väkivaltarikollisia oli kokonaisvankimäärästä jo 43,5 % (Rikosseuraamusasiakkaat 2011). Näin ollen uusintarikollisuuden vähentämisen tavoite on varsin haasteellinen – etenkin, jos ajatellaan moninkertaisia ja psykopaattisia piirteitä omaavia väkivaltarikollisia (Konttila & Holmalahti 2009, sivut 249-261). Vaikka henkirikoksen tehneet uusivat muita paitsi siveellisyyserikoksia tehneitä harvemmin, esimerkiksi pahoinpitelijöiden uusimisriski on selvästi suurempi (Hypén 2004; ks. myös Stoa & Häkkänen 2008).

Suomen vankeinhoidossa on vuodesta 2001 lähtien ollut käytössä vähintään keskikorkean riskitason väkivaltarikollisille suunnattu kognitiivis-behavioristisiin periaatteisiin perustuva kuntoutusohjelma, Omaehtoisen muutoksen (OMA) ohjelma (Cognitive Self Change Program). Sen on kehittänyt Jack Bush Yhdysvalloissa, ja se on käytössä Yhdysvaltain ja Suomen lisäksi Kanadan (Bush & Bilodeau, 1993) ja Iso-Britannian vankeinhoitolaitoksissa. Ohjelman avulla pyritään vähentämään aikuisten väkivaltarikoksista tuomittujen vankien taipumusta väkivaltaiseen käyttäytymiseen muuttamalla heidän ajatuksiaan, tunteitaan ja asenteitaan. Omaksutun uuden ajattelun myötä ohjelman pitkäaikaisten vaikutusten pitäisi näkyä myös uusintarikollisuuden vähentymisenä.

Tämän tutkimuksen keskeisenä tavoitteena oli selvittää OMA-ohjelman suorittaneiden uusintarikollisuutta kontrolliryhmään verrattuna seuranta-ajan ollessa kaksi vuotta. Uusintarikollisuudella tarkoitettiin tässä vapautumisen jälkeen tehtyä uutta rikosta, mistä seurasi uusi lainvoimainen ehdoton vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelu. Uusintarikollisuus yksinään on aika karkea ohjelman vaikuttavuuden indikaattori, joten lisäksi tarkasteltiin ohjelman välittömiä vaikutuksia ajattelutaitojen, tunne-elämän, vuorovaikutustaitojen ja minäkuvan alueilla heti ohjelman suorittamisen jälkeen. Suomalaisen OMA-ohjelman vaikuttavuutta ei ole aikaisemmin tutkittu näin laaja-alaisesti eikä sen yhteyttä uusintarikollisuuteen ole tutkittu lainkaan.

1.1. Väkivaltarikollisten uusintarikollisuudesta

Kuure ja Haapasalo (2001) selvittivät vankeusrangaistuksen uusimista vuonna 1995 vapautuneilla vangeilla (n=300). Kyseessä oli edustava otos vankipopulaatiosta ja seuranta-aika oli lähes neljä vuotta. Otoksen 271 miehestä 59 % teki uuteen vankilatuomioon johtavan rikoksen seuranta-aikana. Hypenin (2004) tutkimuksen mukaan vuosina 1998-2000 vapautuneista vangeista, jotka olivat suorittaneet rangaistuksensa muista väkivaltarikoksista kuin henkirikoksista, uusi kahden vuoden seuranta-ajalla 38 % ja kolmen vuoden seuranta-ajalla 44 %, mutta tässä tutkimuksessa ei selvitetty väkivaltarikosten uusimista eikä sitä oliko kyseessä aito uusiminen, ts. oliko tehty uutta rikosta vapautumisen jälkeen. Lisäksi aiempien väkivaltatuomioiden – kuten yleensäkin aiempien vankilatuomioiden on osoitettu vain lisäävän uusimisriskiä (mm. Graunbol ym. 2010).

Yhteispohjoismaisen uusintarikollisuustutkimuksen (Graunbol ym. 2010) mukaan vuonna 2005 väkivaltarikoksesta vapautuneista vangeista keskimäärin 10 % uusi väkivaltarikoksen ja 16 % jonkin muun rikoksen kahden vuoden seuranta-aikana. Suomen arvot eivät mainittavasti poikenneet näistä arvoista. Uusintarikollisuus määriteltiin tutkimuksessa uudeksi rikokseksi, josta seurasi uusi (Rikosseuraamuslaitoksen täytäntöönpanema) tuomio kahden vuoden seuranta-aikana – eli hieman eri tavalla kuin tässä tutkimuksessa, joten tulokset eivät ole suoraan verrannollisia.

Paanila selvitti vuosien 1971–1995 ajanjaksolla vaarallisten väkivaltarikosten uusimista. Aineiston vaarallisista rikoksenuusijoista (n=99) 42 oli määrätty pakkolaitokseen (vastaa nykyään kokonaisvankeusrangaistusta) ja 57 suoritti rangaistuksensa tavanomaisissa vankilaoiloissa. Tuona aikana pakkolaitoksesta vapautui kymmenen vankia, joista viisi oli henkirikoksen tehnyttä ja viisi seksuaalirikollista. Näistä kymmenestä jokainen syyllistyi seuranta-aikana uuteen väkivaltarikokseen tai seksuaalirikokseen – useimmat pian vankilasta vapautumisensa jälkeen. Pakkolaitokseen määräämättä jääneistä pääsi vapauteen 50 vakavan väkivaltarikoksen uusijaa. Heistä 17 (34 %) vankia tuomittiin vakavasta väkivaltarikoksesta jo ehdonalaisen aikana ja seuranta-ajan loppuun mennessä yhteensä 39 (78 %) syyllistyi uuteen väkivaltarikokseen. Voidaan ajatella, että tämän ryhmän riskitaso on hyvin lähellä OMA-ryhmäläisten riskitasoa keskimäärin.

Rikosseuraamuslaitokselle asetettujen tavoitteiden myötä uusintarikollisuuden tutkiminen on tullut yhä tärkeämmäksi. Rikosseuraamuslaitos on oman toiminnan kehittämiseksi ja vaikuttavuuden mittaamiseksi selvittänyt rikosseuraamusasiakkaiden uusimista järjestelmällisesti vuodesta 2005 alkaen, ja vuodesta 2009 lähtien se on kartoittanut vapautuvien vankien vankilaan palaamisen lisäksi vankien aitoa uusintarikollisuutta.

2. Aikaisempia tutkimustuloksia väkivaltarikollisten kuntoutamisesta – ”What works” –periaatteet

Meta-analyttiset tutkimukset (mm. McGuire 2003; McGuire 2002; Thomas & Jackson 2003) ovat osoittaneet uusintarikollisuuden vähentyneen jopa 20 – 30 % sellaisten kognitiivis-behavioraalisten ohjelmien seurauksena, jotka noudattavat *What works*-periaatteita (*Riski-tarve-vastaavuus-ohjelman integriteetti*). *Riskin periaate* merkitsee sitä, että kuntoutus tulee kohdentaa rikoksenteikijän uusimisriskitason mukaan, ts. korkean riskin rikoksenteikijät tarvitsevat intensiivistä kuntoutusta, kun taas matalarisikiset tarvitsevat hyvin vähän kuntoutusta tai ei lainkaan. Uusimisriskiä lisäävät mm. nuorena alkanut väkivaltahistoria, rikoksenteikijän nuori ikä, päihteiden käyttö ja psykopatia. *Tarveperiaatteen* mukaan tulee vaikuttaa etenkin rikoksenteikijän kriminogeenisiin eli rikollisuutta ylläpitäviin ja lisääviin tarpeisiin. Tämän periaatteen mukaan pyritään siis vaikuttamaan dynaamisiin eli muutettavissa oleviin riskitekijöihin, joita ovat esimerkiksi rikosmyönteiset asenteet, rikollinen seura, impulsiivinen käyttäytyminen. *Vastaavuuden periaate* merkitsee puolestaan sitä, että rikollisten kuntouttamisessa käytetään menetelmiä, joiden on todettu vähentävän uusintarikollisuutta ottaen samalla huomioon rikoksenteikijän valmiudet ja kyvyt. Ohjelman integriteetti (kokonaisvaltaisuus, eheys) liittyy taustateorian selkeyteen, tavoitteiden ja menetelmien sopusointuisuuteen sekä ohjelman toteuttamiseen käsikirjan mukaisesti. Lisäksi tehokkuuteen, ts. uusintarikollisuuden vähenemiseen on todettu vaikuttavan ohjelman implementointiin liittyvät kysymykset, rikoksenteikijän motivaatio ja missä vaiheessa tuomiota hän osallistuu ohjelmaan sekä yhteiskuntaan uudelleen integroitumiseen liittyvät valmistelut (Clarke, Simmonds & Wydall 2004). Erityisesti vähintään keskikorkean uusimisriskin omaavien vankien kanssa olisi tarpeen kerrata ohjelman aikana opittuja taitoja (”boosteri”) tuomion loppuvaiheessa ja vapautumisen jälkeen silloin kun ohjelman suorittamisesta on kulunut pidempi aika.

Väkivaltarikollisten väkivaltarikosten uusimisesta sekä riskien, tarpeiden ja vastaavuuden merkityksestä on tehty meta-analyttisiä tutkimuksia hyvin vähän. (Yhtenä ongelmana on ollut, että aiemmin on käytetty tutkimuksissa usein itsearviointeja pääosoituksena kuntoutuksen tehokkuudesta, mitkä eivät välttämättä ole luotettavia). Dowden ja Andrews (2000) totesivat meta-analyysissään kokonaisvaikutuksen olevan lievästi positiivinen. Tässä oli mukana 35 primääritutkimusta. Kokonaisvaikutukseen kaikilla periaatteilla oli merkitystä kuntoutuksen kannalta, eniten tarpeilla (.59) ja vähiten riskillä, jonka merkitys ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Tutkijoiden mielestä tarvitaankin toisenlaista metodologiaa käyttävää jatkotutkimusta selvittämään riskin periaatteen merkitystä. Dowden ja Andrews (2000) totesivat myös, että ohjelmat, jotka kohdistuivat negatiivisiin tunteisiin/vihaan (.30) ja retkahduksen ehkäisyyn (.43), korreloivat kumpikin positiivisesti ja merkitsevästi kokonaisvaikutukseen ($p < .05$). Antisosiaalisiin asenteisiin kohdistuvat ohjelmat korreloivat myös väkivaltaisten rikosten uusimisen vähenemiseen (.26), mutta taso oli tilastollisesti lähes merkitsevä

($p < 0,07$). Kaiken kaikkiaan pääasiassa kriminogeenisiin tarpeisiin kohdistuvilla ohjelmilla saatiin parempia tuloksia kuin ei-kriminogeenisiin tarpeisiin kohdistuvilla ohjelmilla.

Polaschek ym. (2005) selvittivät uusiseelantilaisen korkean riskin väkivaltarikollisille tarkoitetun hyvin intensiivisen (330 tuntia) ohjelman vaikutusta uusintarikollisuuteen vähintään kahden vuoden seuranta-ajalla. Ohjelmaan osallistuneista vangeista 32 % ($n=22$) syyllistyi uudelleen väkivaltarikokseen vapautumisen jälkeen, kun taas kontrolliryhmässä ($n=60$) vastaava luku oli 63 %. Ohjelman käyneillä syyllistyminen uuteen väkivaltarikokseen kesti myös selvästi pidempään kuin kontrolliryhmäläisillä. Muihin kuin väkivaltarikoksiin syyllistymisessä ryhmien välillä ei ollut eroja.

Hyviä tuloksia korkean riskin väkivaltarikollisilla saatiin myös Evershedin ym. (2003) tutkimuksessa, jossa selvitettiin 18 kuukautta kestävän yksilö- ja ryhmäistuntoja käsittävän dialektisen käyttäytymisterapian yhteyttä väkivaltakäyttäytymiseen oikeuspsykiatrisilla korkean turvallisuustason sairaalan potilailla ($n=8$), joilla oli todettu epävakaa persoonallisuushäiriö. Vertailuryhmään ($n=9$) verrattuna näiden potilaiden väkivaltatapahtumien määrä ja vakavuus, vihamielisyyden ja vihan määrä sekä vihan ilmaiseminen vähenivät.

2.1. Väkivaltarikollisten dynaamiset tarpeet ja kognitiivinen väkivallan selitysteoria

Keskeisiä väkivaltakäyttäytymisen dynaamisia riskitekijöitä ovat mm. yhteiskuntavastaiset ja väkivaltaisuutta suosivat asenteet, päihteiden käyttö, kyvyttömyys tunnistaa omaa väkivaltaisuutta, heikosti kehittynyt tunne-elämä, lyhytjäntteisyys ja heikko impulssikontrolli, väkivaltafantasiat, kognitiiviset vääristymät ja uskomukset sekä puutteelliset kognitiiviset taidot (Andrews 1990; Barrat, 1994; Beck 2000; Ross & Fabiano 1985; Shelby, 1984). Heikosti kehittynyt tunne-elämä ilmenee etenkin vaikeuksina tunteiden tunnistamisessa ja käsittelyssä. Kun väkivaltarikollisilla ei yleensä ole kosketusta omiin tunteisiin, tästä seuraa, että niiden hallitseminen on vaikeaa, tunne voi riistäytyä ja johtaa aggressiiviseen tekoon. Refleksiivisyyden teorian näkökulmasta voidaan puhua puutteellisesta refleksiivisyyden kehityksestä (Guidano 1991; Keltanen, Räsänen & Holma 2009; Toskala & Hartikainen 2005). Tämä merkitsee sitä, että yksilön välittömän, tunteisiin perustuvan kokemuksen ja tämän kokemuksen tulkinnan välillä ei ole toimivaa yhteyttä. Refleksiivisen tiedostamisen puutteellisuus vaikeuttaa eheän minuuden rakentumista ja yksilön mahdollisuutta säädellä omaa kokemistaan ja toimintaansa.

Masennuksen selittämiseen ja hoitoon kehittämänsä kognitiivista teoriaa Beck (2000) soveltaa myös vihan ja väkivallan selittämiseen. Hänen mukaansa väkivaltaisesti käyttäytyvillä henkilöillä on yhteiskuntavastaisia käsityksiä ja uskomuksia, joiden kautta he tulkitsevat ympäristöään. Samalla heille muodostuu mekanismi, jonka avulla he välttävät väkivaltaisen teon aiheuttamalta syyllisyydeltä ja ahdistukselta. Sosiaalisissa ristiriitatilanteissa väkivallan käyttäjät ovat taipuvaisia kokemaan itsensä uhreiksi

ja erilaisilla jäykillä ajattelumalleillaan ikään kuin oikeuttavat tekonsa (Bush1995). Hän tulkitsee tilanteen helposti taisteluksi, jossa häntä uhataan tai kontrolloidaan, minkä vuoksi hänen on puolustettava itseään.

Serin ja Kuriyчук (1994) toteavat, että pyrittäessä laskemaan väkivaltarikollisten rikoksenuusimisastetta, impulsiivisuuden hoidon lisäksi tarvitaan kognitioiden ja omien motiivien uudelleen tulkitsemista. Kognitiivis-behavioraalisten ja sosiaalisten oppimisteorioiden onkin todettu tarjoavan käyttökelpoisen perustan väkivaltaisuuden hoidolle (esim. Beck 1999; Beck 2000). Entisten rikollisten irrottautumisessa rikosten tekemisestä ja rikollisen uran lopettamisessa on todettu olevan ratkaisevassa asemassa etenkin itsensä (todellisen minän) löytäminen ja ymmärtäminen, voimaantumisen ja tunne siitä, että pystyy vaikuttamaan tulevaisuuteensa ja saavuttamaan omat tulevaisuuden suunnitelmat (Maruna 2001, 95-147). Tällaisen optimistisuuden ja luottamuksen saavuttamisessa puolestaan on tärkeä osuus toisella henkilöllä, joka on ilmaissut sen hänelle ja luonut siten uskoa hänen kykyihinsä (emt. 96). Tällaisen ulkopuolisen vahvistuksen kautta yksilö voi sisäistää omanarvontuntonsa ja luottamuksen mahdollisuuteensa vaikuttaa omaan tulevaisuuteen. On todettu, että kuntoutusta ja yhteiskuntaan uudelleen integroitumista ei voida selittää pelkästään riskiteorioiden pohjalta (esim. What Works –periaatteet) vaan tulee ottaa huomioon myös yksilön vahvuudet ja pohtia sitä, mitä annettavaa hänellä voisi vielä olla yhteiskunnalle (Ward & Maruna 2007). Riski-tarve-vastaavuus –teoriaa täydentämään Ward ja Maruna (2007) ovat kehittäneet ”Hyvän elämän mallin” *Good Lives Model* , joka ottaa yksilön huomioon kokonaisuutena.

Kuntoutusmenetelmien yhtenä keskeisenä tekijänä on puuttuminen väkivaltaisuuteen liittyviin yksilöllisiin riskitekijöihin käyttäen apuna menetelmiä, joilla voidaan vaikuttaa yksilön ajatteluun ja sosiaalisissa tilanteissa ilmeneviin kognitiivisiin taitoihin (McGuire, 1995). Kognitiivis-konstruktivisen teorian pohjalta voidaan ajatella, että tarvitaan uudenlaisten refleksiivisten prosessien rakentumista (ks. esim. Keltanen ym. 2009). Väkivaltarikollisten kuntoutusohjelman tulisi tarjota valmiuksia väkivaltaiseen käyttäytymiseen liittyvien ajatusmallien ja prosessien tunnistamiseen sekä muuttamiseen. Kuntoutusmenetelmän tulee kuitenkin ottaa huomioon myös yksilö kokonaisuutena vahvuuksineen sekä ”minän” uudelleen konstruointi (Ward & Maruna 2007, 110-120).

2.2. Omaehtoisen muutoksen ohjelma (OMA)

Omaehtoisen muutoksen ohjelman tavoitteena on muuttaa väkivaltaista käyttäytymistä kohdistamalla interventio ajatteluun, joka tukee väkivaltaista käyttäytymistä, sillä uudenlaisen ajattelun avulla voidaan saada aikaan uudenlaista käyttäytymistä (OMA-ohjelman käsikirja 2011). Jack Bushin (1995) mukaan väkivaltaiset henkilöt pääsääntöisesti käyttäytyvät väkivaltaisesti, koska he haluavat ja siksi tulee puuttua niihin asenteisiin, uskomuksiin ja automaattisiin ajatuksiin, jotka saavat heidät haluamaan toimimaan väkivaltaisesti.

Yksi Bushin (1995) esittämistä ohjelman perusoletuksista on se, että väkivaltarikollisille väkivalta on opittu, tehokas, luotettava ja usein käytetty reaktio, joka vahvistaa heidän vallan tunnettaan ja omanarvontuntoaan.

Täten ohjelman keskeisiä intervention kohteita ovat:

- yhteiskunnanvastaiset ajattelumallit, ts. kielteisiä ajatuksia, vihamielisyyttä, kognitiivisia vääristymiä, yhteiskunnan vastaisia asenteita ja rikoskierrettä ylläpitäviä uskomuksia sisältävä ajattelu;
- oman väkivaltaisen käyttäytymisen tunnistamisen lisääminen;
- väkivaltafantasiat;
- oman kiihtymyksen ja vihan hallinnan parantaminen; sekä
- puutteet sosiaalis-kognitiivisissa kyvyissä (ihmissuhteisiin liittyvät ongelmanratkaisutaidot, sosiaalisen näkökulman omaksuminen, myötäelämisen kyky, moraalinen päättely, itsekontrolli).

OMA -ohjelma keskittyy väkivaltaiseen käyttäytymiseen liittyviin kognitioihin, mutta siinä pyritään lisäksi määrittelemään ja ymmärtämään rikosentekijän kokemusten ja väkivallan käytön laajuutta ja vähentämään yksilöllisten riskitekijöiden vaikutusta (Bush & Bilodeau, 1993). Ohjelma on tarkoitettu aikuisille väkivaltarikollisille, joilla on toistuvaa väkivaltaista käyttäytymistä ja uusimisriski vähintään keskikorkea. Sopivimpana ikäryhmänä pidetään 25 - 50 -vuotiaita. Vankien valinta ohjelmaan Suomessa on perustunut mm. seuraaviin staattisiin riskitekijöihin: nykyinen ikä sekä ikä, jolloin tuomittu ensimmäisestä väkivaltarikoksesta, vankilatuomioiden määrä ennen 17 ikävuotta, väkivaltainen käyttäytyminen elämän aikana (väkivaltarikosten määrä), ehdonalaisvapausrikkomukset sekä lapsuuden perheolot. Valintakriteereinä on käytetty ulkomailla myös ainakin seuraavia dynaamisia riskitekijöitä: väkivaltafantasioiden laajuus, kyky hallita vihan tunteita, moraalinen ja kriittinen päättely, kyky asettua toisen ihmisen asemaan ja ottaa toisten ihmisten mielipiteet huomioon sekä kyky itsekontrolliin (Brady & Crighton 2003). Lisäksi osallistumismotivaatiota selvitetään niin ulkomailla kuin Suomessakin. Ohjelmaan ei oteta mukaan seksuaalirikollisia eikä lähisuhdeväkivaltaan syyllistyneitä tai sellaisia, jotka pääsääntöisesti syyllistyvät väkivaltaan keinona saada jotain, kuten ryöstöistä tuomitut.

OMA-ohjelma on ryhmämuotoinen 6 - 8 kuukautta kestävä kuntoutusohjelma, joka käsittää tietyin väliajoin myös kahdenkeskisiä tapaamisia. Ohjelma etenee askeleittain ja kukin ryhmän jäsen etenee ohjelmassa yksilölliseen tahtiinsa. Ensimmäisessä askeleessa tavoitteena on kehittää kykyä tarkkailla omia ajatusmalleja ja kognitioita (ajatuksia, tunteita asenteita ja uskomuksia). Toisen askeleen tavoitteena on oppia tunnistamaan miten ajatukset, tunteet, asenteet ja uskomukset johtavat väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Kolmannessa askeleessa pyritään oppimaan sellaisia taitoja, joilla yksilö voi katkaista ja hallita väkivaltaiseen käyttäytymiseen johtavia ajatusmallejaan. Neljäs askel muodostuu väkivaltaan sortumista estävän suunnitelman laatimisesta ja

toimintatapojen harjoittelusta ryhmäistunnoissa ja vankilaympäristössä. Seuraavalle tasolle ei voi siirtyä ennen kuin alempi taso sujuu hyvin ja siihen kuuluvia menetelmiä, lähinnä riski- ja ajatusraportteja, osataan käyttää ja soveltaa oman väkivaltakäyttäytymisen tarkasteluun. Raportteja ja muita tehtäviä tehdään myös sellitehtävinä. Pääperiaatteena on, että edetessään vaiheesta toiseen kurssilainen joutuu ottamaan yhä enemmän vastuuta omasta käyttäytymisestään tunnistaessaan miten oma ajattelu vaikuttaa käyttäytymiseen. Ryhmäistuntojen lisäksi on kahdenkeskisiä istuntoja 1 - 2 kuukauden välein, joissa käydään läpi epäselväksi jääneitä asioita, täydennetään keskeneräisiksi jääneitä raportteja ja tarkistetaan, että osallistuja on omaksunut kunkin askeleen edellyttämät taidot.

2.3. Aikaisempia tutkimuksia OMA -ohjelman vaikuttavuudesta

Väkivaltarikollisille suunnatun OMA-ohjelman vaikutusta uusintarikollisuuteen ei ole Suomessa selvitetty aikaisemmin ja hyvin vähän on tutkittu myöskään ohjelman välittömiä vaikutuksia. Timosen väitöstutkimuksessa (2009) kuvataan seitsemän väkivaltarikollisen vangin elämäntarina, heidän muutosprosessinsa sekä OMA-ohjelman osuutta siinä. Jokainen oli kokenut saaneensa uusia ajattelutapoja ja asenteita. Uusien ajattelutapojen ja asenteiden myötä elämään tuli uutta positiivisuutta – ”ei ole enää aina niin negatiivinen kuin ennen, miettii enemmän ennen kuin tekee.” Lisäksi sanottiin seuraavia asioita: ”Siinä oppi pohtimaan, mitä sitä on tehnyt ja mitä seuraamuksia omista teoista on ollu”, ...”oppii hieman tuntemaan itteensä”, ”Huomasin, että omassa käyttäytymisessä toistuu sama kaava... tunnistin sen ja pystyin jopa hyödyntämään oppimaani”, ...”Se anto sitä uskoo muihin ihmisiin” (emt. s.145). Salo (2003) selvitti pro gradu-tutkimuksessaan OMA:n vaikutusta yhden ryhmän (n=6) väkivaltarikollisten ajattelumalleihin ja hallintakäsitykseen. Alkumittaukseen verrattuna vankien hallintakäsitys sisäistyi merkittävästi ($p=0.05$) loppumittauksessa, joka tehtiin ohjelman päättyessä. Toisilla ajattelun rikolliset piirteet vähenivät huomattavasti, toisilla ei.

Uusintarikollisuus Henning ja Frueh (1996) tutkivat OMA-ohjelman vaikuttavuutta Vermontissa USA:ssa. Tutkimuskohteena oli tietystä vermontilaisesta vankilasta vuosina 1988–1994 vapautuneet vangit, jotka olivat suorittaneet OMA-ohjelman (n=55). Kontrolliryhmään kuului 141 vankia, jotka olivat samoihin aikoihin suorittaneet vähintään puolen vuoden tuomion samassa vankilassa ja vapautuneet tuona aikana mutta eivät olleet suorittaneet OMA-ohjelmaa. Koska osallistujia ei valittu satunnaisesti selvitettiin kontrolliryhmän ja koeryhmän välisiä eroja. Ryhmien välillä ei ollut eroja seuraavissa muuttujissa: ikä ensimmäisen rikoksen tekohetkellä, aikaisempien (vakavampien) aikuisena tehtyjen rikosten määrä, päihdekuntoutuksen tarve, suoritettu osuus tarkastelun kohteena olleesta tuomiosta ja vapautumisikä. Sen sijaan ohjelmaan osallistuneilla Vermontin vankilaan johtanut vankilassa oloaika oli keskimäärin 9 kuukautta pidempi kuin kontrolliryhmällä. (Lisäksi heidän rikoshistoriasaan oli todennäköisemmin tuomio väkivaltarikoksesta kuin vertailuryhmällä ja vähemmän todennäköisemmin tuomio omaisuusrikoksesta.) Rikoksen uusimisen

vertailua varten otettiin ensin mukaan ne, joilla oli mahdollisuus vapautua kahden vuoden kuluessa (koeryhmä n=28; kontrolli n=96); rikoksen uusimiseksi katsottiin uusi rikossyyte tai vapautumisehtojen rikkominen. Ohjelman käyneistä puolet eli 14 sai uuden syytteen rikoksesta vapautumisen jälkeen, kun taas vastaava luku kontrolliryhmässä oli 70,8 % (68). Näin ollen kuntouttaminen vähensi uusintarikollisuutta yli 20 %, joka oli tilastollisesti merkitsevä ($p < .05$). Ohjelmaan osallistuneiden väkivaltarikollisten (n=55) rikoksenuusimisaste (46 %) oli alhaisempi kuin kontrolliryhmän (n=141; 75 %) vielä kolme vuotta vapautumisen jälkeen (Taulukko 1).

Taulukko 1. OMA-ohjelmaan osallistuneiden uusimisprosentit verrattuna kontrolliryhmään.

Seuranta-aika	Koeryhmä (n=55)	Kontrolliryhmä (n=141)	Prosenttiyksikköjen välinen erotus
1 vuosi	25 %	46 %	21 %
2 vuotta	38 %	67 %	29 %
3 vuotta	46 %	75 %	29 %

Edelleen Coxin regressioanalyysin mukaan OMA-ohjelmaan osallistuminen ennusti pidempää selviytymistä vapaudessa ($p < .05$) ja se oli yhteydessä 42 % pienempään uusimisriskiin vapautumisen jälkeen.

3. Tutkimuksen tavoitteet

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää OMA-ohjelman välittömiä ja pitkäaikaisia vaikutuksia vuosina 2001 - 2006 ohjelman suorittaneilla väkivaltarikollisilla miehillä. Tutkimusaineistoon kuului kaikki tuona aikana OMA-ohjelman suorittaneet suomalaiset miesvangit sekä heidän verrokkinsa, jotka eivät olleet suorittaneet OMA-ohjelmaa. Pitkäaikaisia vaikutuksia tutkittiin uusintarikollisuuden kautta – vertaamalla väkivaltarikoksen uusimista ja yleensä rikoksen uusimista kontrollien ja valmistuneiden välillä. Välittömiä vaikutuksia taas selvitettiin yhden suljetun vankilan OMA-ryhmällä vuodelta 2005 käyttäen The Rorschach Comprehensive System-menetelmää (RCS) (Exner 1993), joka sisältää myös Meloy'n ja Gaconon (1992) kehittelemän aggressiivisten sisältöjen luokituksen.

RCS on osoittautunut luotettavaksi ja validiksi menetelmäksi rikoksentekejiä tutkittaessa (Exner 1991; Exner 2003; Gacono & Meloy 1994; Weiner 1998; Hartmann, Norbeck & Grønnerød 2006; Weizmann-Henelius 2004) sekä (psykoterapian aikaansaamaa) muutosta tutkittaessa (Grønnerød 2004). Rorschach –menetelmä voidaan määritellä seuraavasti: "...as a behavioral task that induces the participant to use conscious and unconscious cognitive, perceptual, affective, interpersonal, and

coping mechanisms when solving the test task”. Rorschach-menetelmä on sensitiivinen näiden mekanismien häiriöille, kun taas haastattelujen ja itsearviointien avulla nämä häiriöt eivät ole niin helposti arvioitavissa (Bornstein 2001; Viglione, Perry & Meyer 2003). RCS:ssä ei siis lähdetä testivastausten sisältöjen psykodynaamiseen projekttiiviseen tulkintaan vaan se voidaan parhaiten määritellä suoritukseen perustuvaksi persoonallisuustestiksi, jolla voidaan selvittää havaintotoimintojen tarkkuutta, kognitiivisia toimintoja ja päätöksentekoa strukturoimattomassa ympäristössä.

3.1. Tutkimuskysymykset

Tässä osiossa tarkastelemme tutkimuskysymyksiä.

3.1.1. Ohjelman välittömien vaikutusten arviointi.

Tarkoituksena oli selvittää valittujen, teoreettisesti relevanttien Rorschach Comprehensive System (RCS) -muuttujien sensitiivisyyttä ohjelman vaikutusten arvioinnissa. Mahdollisia muutoksia tarkasteltiin tunteiden säätelykyvyssä ja voimakkaiden tunteiden hallinnassa, hallintakapasiteetissa, minäkuvassa ja itsehavainnoinnissa, aggressiivisuutta kuvaavissa muuttujissa ja vihan määrässä sekä vuorovaikutustaidoissa.

3.1.2. Ohjelman pitkäaikaiset vaikutukset.

Pitkäaikaisten vaikutusten osalta voimme esittää kaksi tutkimuskysymystä:

Kysymys 1: Mikä on OMA-ohjelman läpikäyneiden ja keskeyttäneiden uusintarikollisuus tarkasteltaessa väkivaltarikosten ja muiden rikosten uusimista kahden vuoden seuranta-ajalla verrattuna vastaaviin väkivaltarikollisiin, jotka eivät olleet suorittaneet OMA-ohjelmaa?

Kysymys 2: Miten nopeasti uusiminen tapahtuu? Millaisia eroja em. ryhmien välillä uusimisessa on?

Vankien uusintarikollisuudella tarkoitettiin tutkimuksessa sitä, että vanki teki vapautumisen jälkeen uuden rikoksen (tai rikoksia), mistä seurasi uusi *lainvoimainen ehdoton vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelu*¹. Seuranta-aikana tapahtunut uusimisaika laskettiin ensimmäisen rikosentekopäivämäärän ja vapautumispäivämäärän erotuksesta. Väkivaltarikoksen uusimisella tarkoitettiin vastaavasti sitä, että vanki teki vapautumisen jälkeen uuden väkivaltarikoksen (tai rikoksia), mistä seurasi uusi lainvoimainen ehdoton vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelu. Väkivaltarikokseksi tutkimuksessa määriteltiin virkamiehen väkivaltainen vastustaminen, väkivaltainen mellakka, kuolemantuottamus, vamman tuottamus, tappeluun osallistuminen,

¹ Seuranta-ajan aikana vankilaan (uudelleen) palanneita tutkintavankeja ei täten laskettu uusineiksi vangeiksi.

kiristys, ryöstö, pahoinpitely, surma, tappo, murha sekä näiden mahdolliset yritykset tai lievät ja törkeät tekemuodot.

Tutkimus on Suomessa ensimmäinen ohjelmien vaikutustutkimus, jossa uusimisen kriteerinä on ns. aito uusiminen vankilaan palaamisen sijasta. Tämä on tutkimuksen luotettavuuden kannalta merkittävää sen takia, että suuri osa vankilaan palaavista vangeista tulee takaisin vankilaan vanhoista rikoksista, jotka on tehty *ennen* vapautumista eikä sen jälkeen².

4. Menetelmä

4.1. Välittömien muutosten arviointi

Tutkimusaineisto I koostui suljetussa vankilassa vankeusrangaistustaan suorittaneista väkivaltarikoksista tuomituista vangeista (n=6), jotka vapaaehtoisesti sitoutuivat OMA-ohjelman läpikäymiseen vuosina 2005–2006. Osallistujat haastateltiin ja valittiin ohjelmaan korkeaksi arvioidun uusimisriskin ja muutosmotivaation (vähintään kohtalainen) perusteella valintaa varten laadittua valintakriteeristöä käyttäen, jossa kriteereinä ovat mm. rikosentekijän ikä haastatteluhetkellä, ensimmäisen väkivaltarikoksen tekoikä, väkivaltatuomioiden määrä, väkivaltainen käyttäytyminen lapsuudesta nykyhetkeen, ehdonalaisvapausrikkomusten määrä ja lapsuuden perheolojen vakaus.

Tutkimusasetelma on siis tämän kysymyksen osalta idiograafinen ts. tutkitaan yksilöä eikä ryhmää. Näin ollen kukin yksilö toimii omana kontrollinaan, jolloin voidaan verrata alkutilannetta lopputilanteeseen.

Toteutus. RCS-pöytäkirjojen luotettavan ottamisen ja pisteyttämisen varmistamiseksi ohjelman alkaessa yksi ohjaajista teki kullekin osallistujalle RCS-testauksen ja koodasi ne, mutta ohjelman päätyttyä ulkopuolinen RCS-koulutuksen saanut psykologi teki lopputestauksen koodauksineen. *Interrater*-reliabiliteetin selvittämiseksi pöytäkirjat koodattiin uudelleen niin, että vielä yksi ulkopuolinen asiantuntija koodasi kaikki pöytäkirjat uudelleen tietämättä, mitkä oli otettu ohjelman alussa ja mitkä lopussa. Arvioitsijoiden välinen yksimielisyys selvitettiin käyttäen Meyerin (1999) kaavaa kappa-kertoimen laskemiseksi dikotomisille muuttujille, kun taas muiden muuttujien summien vertailemiseksi laskettiin ICC (2,1) (intraclass correlation) kaksisuuntaista varianssi-analyysia käyttäen (ANOVA Mixed Effects Model; Shrout & Fleiss 1979). Kaikki lasketut kertoimet sekä alussa että lopussa olivat > .74 ja siten erinomaisia Cicchettin (1994) tulkintaohjeiden mukaan. Kertoimet on esitetty taulukossa 2. (Liite 1.)

² Tällaisia vankeja on arvioitu olevan peräti 24 % vankipopulaatiosta (Hypén 2004, 45-46).

Keskeiset, valitut RCS-muuttujat selityksineen:

Resurssit

EA: viittaa käytettävissä oleviin resursseihin, hallintakapasiteettiin

Tunteet ja niiden hallinta

Affective ratio (Afr): Kertoo kiinnostuneisuudesta tunteisiin ja halukkuudesta käsitellä tunnepuolen ärsykeitä.

CF+C > FC+1: Kertoo vaikeudesta hallita voimakkaita tunteita.

C: Kuvaa tunteiden räjähtävyyttä, kiihtymisherkkyttä.

S > 3: Kertoo oppositionaalisuudesta, negativismista ja vihasta.

Vuorovaikutustaidot, aggressiivisuus

AG: Aggressiivinen liike tarkoittaa parhaillaan tapahtuvaa aggressiivista toimintaa; se viittaa aggressiiviseen käyttäytymiseen vain jos $AG > 1$. Yhden pöytäkirjassa esiin tulevan AG:n voidaan ajatella kertovan jämäkästä (assertiivisesta) käyttäytymisestä, ei niinkään fyysisestä tai verbaalisesta aggressiivisesta käyttäytymisestä (Weiner 1998).

AgC: Aggressiivinen sisältö viittaa vastauksen sisällön vaarallisuuteen, rosvoamiseen, pahansuopuuteen tai vahingoittamiseen, mikä kertoo henkilöllä vallitsevista aggressiivisista mielikuvista ja impulsseista (ks. Meloy & Gacono 1992).

AgPast: Viittaa aiemmin tapahtuneeseen aggressiiviseen toimintaan, minkä oletetaan implikoivan toisiin tai itseen osoitettua aggressiota ja tiettyjä masokistisia piirteitä (+ uhri objekti representaatiota).

AgPot: Viittaa tulevaisuudessa tapahtuvaan aggressiiviseen tekoon. Tällainen vastaus kertoo aggressiivisesta samaistumisesta ja tietyistä vastaajan sadistisista piirteistä.

COP: Kuvaa positiivista vuorovaikutusta.

CDI: *Coping deficit index* mittaa selviytymiskykyä vaativissa tilanteissa, antaa kuvan tutkittavan sosiaalisesta kypsyydestä.

GHR:PHR: Kertoo mukautuvasta ja tehokkaasta vuorovaikutuskäyttäytymisestä.

Minäkuva

MOR: Kertoo negatiivisia piirteitä sisältävästä minäkuvasta ja pessimismistä leimaavasta ajattelusta.

3r + (2)/R: On egosentrisuusindeksi, joka kertoo itsetunnosta, omanarvontunnosta (keskimäärin .33 - .45; Exner 2003).

4.2. Pitkäaikaisten vaikutusten arviointi

Tutkimusaineiston II muodostivat kaikki suomalaisen OMA-ohjelmaan vuosina 2001–2006 osallistuneet vangit, joiden uusintarikollisuutta oli mahdollista seurata vähintään kaksi vuotta vapautumisen jälkeen. Tutkimuksessa ohjelman läpikäyneitä

vankeja oli 72 ja keskeyttäneitä 38. Ensimmäiset vangit vapautuivat vankilasta vuonna 2002 ja viimeiset vuonna 2007³. Kaikki ohjelmaan osallistuneet vangit olivat miehiä ja Suomen kansalaisia. Tutkimusaineisto poimittiin vuosina 2005–2006 asteittain käyttöön otetun vankitietojärjestelmän (VaTi) täytäntöönpanotiedoista ja ohjelmaan osallistuneiden vankien kurssitiedot Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön tutkimustiedostosta. Seuranta-aikana kuolleet tarkastettiin Väestörekisterin kuolleisuustiedoista.

Kontrolliryhmän muodostamiseksi käytettiin ns. matched pair -menetelmää (Rossi & Freeman 1993, 303-329), joka on vankiloiden toimintaohjelmien vaikutustutkimuksissa yksi käytetyimmistä ja luotettavimmista menetelmistä⁴. Sen sijaan klassiset (satunnaistetut) koeasetelmat ovat vaikutustutkimuksissa käytännön syistä erittäin harvinaisia. Suomessa ei esimerkiksi voida pakottaa vankia osallistumaan ohjelmaan tai toisaalta pakottaa häntä jäämään pois ohjelmasta.

Matched pair -menetelmällä pyrittiin löytämään jokaiselle OMA-ohjelmaan osallistuneelle vangille kolme taustamuuttujiltaan yhtenevää satunnaistettua vertaisparia vankipopulaatiosta. Mahdollisina vertaispareina olivat kaikki väkivaltarikoksista ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitut miesvangit, jotka eivät olleet osallistuneet OMA-ohjelmaan. Kontrolliryhmän vertaistamisessa taustamuuttujina olivat vankeuskertaisuus, ikä tuomion lopussa, tuomion pituus sekä vapautumisvuosi. Vertaisparit täyttivät lisäksi koeryhmän muut valintakriteerit: tuomion pituus (todellinen laitos aika) oli vähintään vuosi ja heidät oli tuomittu vähintään kahdesta väkivaltarikoksesta. Vertaisparit olivat Suomen kansalaisia ja miesvankeja. Seksuaalirikoksista tuomitut eivät olleet tässä tutkimuksessa mukana.

Koska ohjelmaan osallistuneilla vangeilla oli takanaan usein vakava henkirikos tai sen yritys, suomalaisen vankipopulaation joukosta oli erittäin hankala löytää koeryhmälle kaikilta taustamuuttujiltaan täysin yhteensopivia vertaispareja. Tämän takia joillekin ohjelmaan osallistuneille vangeille ei löytynyt yhtään vastinparia tai näitä löytyi yksi tai kaksi tavoitellun kolmen sijasta. Kontrolliryhmään valikoitui yhteensä 294 vankia – selvästi aiottua kolminkertaista määrää (n=330) vähemmän. Kontrolliparien vertaistaminen onnistui kuitenkin melko hyvin, vaikka kontrolliparien määrä jäikin vähäiseksi. OMA-ohjelman läpikäyneiden, ohjelman keskeyttäneiden ja kontrolliryhmän taustamuuttujat sekä erojen tilastollinen merkitsevyys on esitetty taulukossa 3.

Taulukosta 3 voidaan nähdä, että ohjelman läpikäyneet, ohjelman keskeyttäneet ja kontrolliryhmä eivät eronneet vankilakertaisuuden⁵, iän⁶ ja vapautumisvuoden⁷ mukaan tilastollisesti toisistaan.

³ Seurantaan ei otettu vankeja, jotka aloittivat vapautumisen jälkeen välittömästi suorittamaan uutta ehdotonta vankeusrangaistusta.

⁴ Tutkimusasetelma voidaan määrittellä asetelman sisäistä validiteettia kuvaavalla Maryland-asteikolla sijalle 4, joka on asteikolla toiseksi korkein.

⁵ $F = 0,07$, $p = ,492$

Kahden taustatekijän suhteen ryhmät sen sijaan erosivat. Kontrolliryhmän keskimääräinen laitos aika eli vankilassaoloaika⁸ oli 7–8 kuukautta lyhyempi kuin ohjelmaan osallistuneilla vangeilla. Ohjelman läpikäyneet vangit olivat lisäksi syyllistyneet useampiin väkivaltarikoksiin verrattuna muihin ryhmiin⁹.

Taulukko 3. Taustamuuttujien tunnusluvut ohjelman läpikäyneillä, keskeyttäneillä ja kontrolliryhmän vangeilla.

Ryhmä	vankila-kertaisuus	ikä rangaistuksen lopussa (vuotta)	laitosaika (kk)	aikaisempia väkivalta-rikoksia	vapautumisvuosi	N
Oma-ohjelman läpikäyneet	5,2	34,3	45,5	8,1	2004,6	72
Oma-ohjelman keskeyttäneet	5,7	34,1	44,8	6,0	2004,5	38
Kontrolliryhmä	5,9	34,5	37,8	6,0	2004,4	294
Tilastollinen merkitsevyys	0,492	0,955	0,018	0,001	0,655	
Keskiarvo/yhteensä	5,7	34,4	39,8	6,3	2004,4	404

5. Tulokset

5.1. Välittömät vaikutukset

Taulukossa 4. esitetään välittömät muutokset tarkastelluissa RCS- muuttujissa. Muutosten tilastollisten merkitsevyyksien testaamisessa käytettiin epäparametristä Wilcoxon Signed Ranks -testiä. On huomattava, että tutkittavia oli varsin vähän (n=6) joten erot eivät tule helposti tilastollisesti merkitseviksi. Tästä johtuen selviteltiin myös sitä, kuinka monella prosentilla ryhmäläisistä tapahtui parannusta kussakin muuttujassa.

Tunteet ja niiden hallinta. Taulukosta 4. voidaan havaita, että ohjelmalla oli selvästi vaikutusta osallistujien tunteiden säätelyn ja käyttäytymisen hallinnan paranemiseen: alussa C-skooreita oli keskimäärin 1.50, kun lopussa niitä oli 0.67 ja CF+C:n määrä oli alussa keskimäärin 2.33, kun lopussa niitä oli enää 0.67. Tämä vähentyminen oli tilastollisesti merkitsevä ($p < .05$). Lisäksi suhde FC: CF+C parani. Hieman laskeva *affective ratio* osoittaa puolestaan, että osallistujat ovat jonkin verran oppineet välttelemään voimakkaita tunteita herättäviä tilanteita mutta eivät kuitenkaan pääsääntöisesti, sillä tyylistä riippumatta sekä alussa että lopussa saatu keskiarvo mahtuu normaalirajoihin. Ainoastaan ekstraversiivien, ts. sellaisten henkilöiden, jotka toimivat pääasiassa intuiotensa perusteella ja tekevät päätöksensä enemmän tunteidensa perusteella kuin ajattelemalla, voi sanoa pyrkivän välttelemään sellaisia

⁶ $F = 0,45$, $p = ,955$

⁷ $F = 0,42$, $p = ,655$

⁸ $F = 4,04$, $p = ,018$

⁹ $F = 4,68$, $p = ,001$

tilanteita ohjelman jälkeen enemmän kuin ohjelman alussa. Kaiken kaikkiaan voidaan kuitenkin päätellä tunneilmaston samoin kuin käsitteenmuodostuksen olevan ryhmäläisillä melko rajoittunutta, sillä tarkasteltaessa osallistujien käytössä olevia resursseja (EA < 6), voidaan havaita, että ne ovat melko vähäiset sekä ennen että jälkeen ohjelman suorittamisen.

Minäkuva ja vuorovaikutustaidot. Ryhmäläisillä minäkuvan negatiivisten piirteiden määrä ja siihen liittyen pessimistinen ajattelu väheni (MOR; $p < .10$). Lisäksi suurimmalla osalla itsearvostusta heijastava egosentrisyyssindeksi tuli keskitasolle tai hyvin lähelle sitä; ts. neljällä kuudesta arvo laski normitasolle ja yhdellä nousi hyvin lähelle normitasoa. 67 % oli ennen ohjelman käymistä arvostanut itseään enemmän kuin ihmiset yleensä. Mielenkiintoinen tulos oli myös se, että 67 prosentilla osallistujista vuorovaikutustaidot paranivat (GHR:PHR). Aggressiivinen käyttäytyminen näyttäisi myös suurimmalla osalla vähentyneen (AG, AgPast). Vihan määrä (S) väheni neljällä kuudesta mutta yhdellä lisääntyi niin paljon, että se vaikutti keskiarvoa lisäävästi.

Taulukko 4. Välittömät muutokset; Muuttujien vertailut ennen ja jälkeen ohjelman Wilcoxonin testillä arvioituna sekä kuinka monella prosentilla tulokset paranivat.

Muuttujat		Keskiarvo (n=6)	Keskihajonta	Paraneminen (tai hyvä tulos) %:lla osallistujista	z	p
R	alussa lopussa	17.0 18.2	min 14,max 20 min 17,max 23			
F%	alussa lopussa	0.51 0.61	0.12 0.21		1.572	0.116
EA	alussa lopussa	4.83 3.83	1.25 3.22		0.954	0.340
Tunteet ja niiden hallinta						
CF	alussa lopussa	0.83 0.00	0.98 0.00	83.3	1.633	0.102
Pure C	alussa lopussa	1.50 0.67	1.05 0.82	83.3	1.518	0.129
CF+C	alussa lopussa	2.33 0.67	1.03 0.82	83.3	2.232	0.026
FC:CF +C	alussa lopussa	0.64 1.33		66.7		
Afr	alussa lopussa	0.73 0.53	0.34 0.20	50.0	1.153	0.249
S	alussa lopussa	2.00 2.33	1.41 2.07	66.7	0.412	0.680
Vuorovaikutustaidot , aggressiivisuus						
H	alussa lopussa	0.83 1.17		33.3		
GHR: PHR	alussa lopussa	0.90 1.67		66.7		
AG	alussa lopussa	1.00 1.00	1.10 0.89	66.7	0.000	1.000

AgC	alussa	1.67	0.82	16.7	0.816	0.414
	lopussa	2.00	1.27			
Ag-Past	alussa	0.83	0.98	83.3	1.414	0.157
	lopussa	0.50	0.55			
AgPot	alussa	0.17	0.41	*1	1.000	0.317
	lopussa	0.00	0.00			
COP	alussa	0.33	0.52	*1	0.000	1.000
	lopussa	0.33	0.52			
CDI	alussa	2.33	1.21		1.633	0.102
	lopussa	3.17	0.75			
Minäkuva						
Fr+rF	alussa	0.33	0.82	*1	1.000	0.317
	lopussa	0.17	0.41			
MOR	alussa	3.00	1.79	83.3	1.841	0.066
	lopussa	1.67	1.86			
3r + (2)/R	alussa	0.37	0.19	66.7	1.577	0.115
	lopussa	0.30	0.10			

*1. Huom! Tapauksia hyvin vähän, tai ei lainkaan

5.2. Vapautuneiden vankien uusintarikollisuus

OMA-ohjelma on suunnattu väkivaltarikoksista tuomituille, joten tutkimustulosten pääpaino on väkivaltarikosten uusimisessa. Tuloksissa eritellään uusintarikollisuuden suhteen kolmea eri ryhmää: ohjelman läpikäyneitä, ohjelman keskeyttäneitä sekä kontrolliryhmän vankeja. Tämän lisäksi tuloksia tarkastellaan osallistuneiden *erillisryhmällä eli sellaisilla vangeilla, jotka vapautuivat vankilasta toista, kolmatta tai neljättä kertaa.*

Rikosseuraamuslaitoksen uusintarikollisuustilastojen mukaan kaikista vuonna 2004 vapautuneista (N=3978) miesvangeista 55 prosenttia uusi jonkin rikoksen kahden vuoden seuranta-aikana (Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2009, 33). OMA -tutkimuksen vangeilla uusiminen oli huomattavasti yleisempää. Ohjelman keskeyttäneet vangit uusivat suhteellisesti eniten (71 %) ja kontrolliryhmän vangit vähiten (64 %). Ohjelman läpikäyneiden vankien uusimisaste asettui näiden kahden ryhmän väliin (68%). Ryhmien väliset erot olivat kuitenkin pieniä ja ryhmät eivät poikenneet tilastollisesti merkittävästi toisistaan¹⁰. Väkivaltarikoksista uusittiin kaikissa ryhmissä odotetusti vähemmän kuin muista rikoksista ja uusiminen oli ryhmien välillä tasaisempaa kuin muiden rikosten uusimisessa.

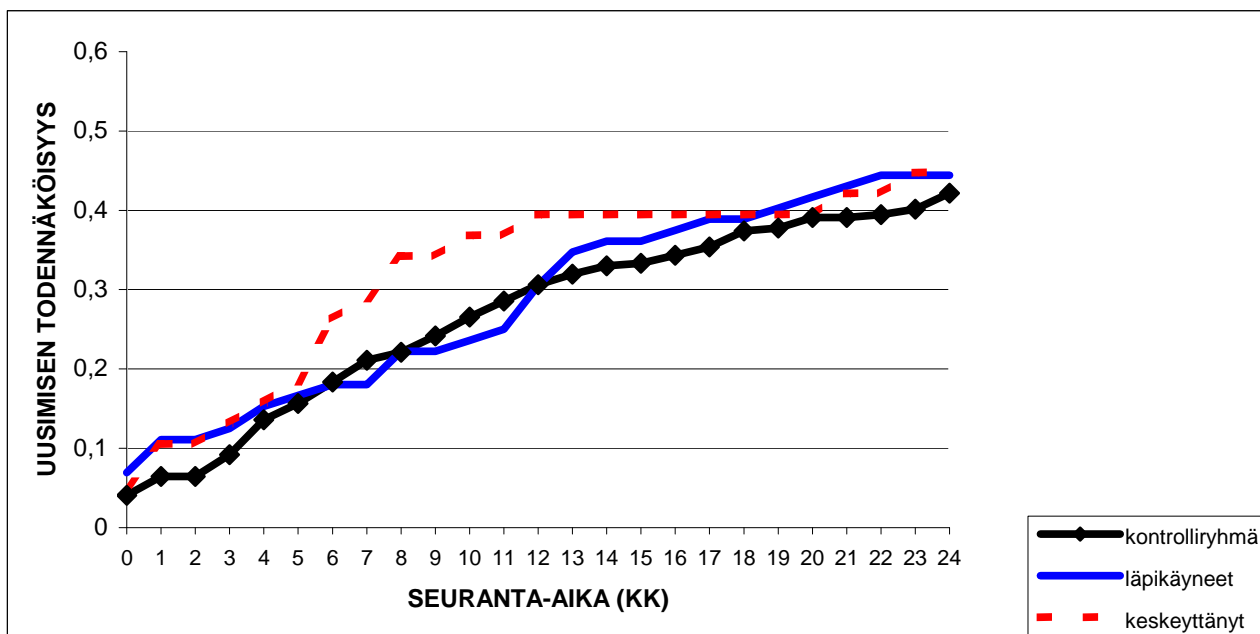
¹⁰ Väkivaltarikosten uusiminen: $X^2=0,18$, $df=2$, $p=,912$; muiden rikosten uusiminen: $X^2=1,04$, $df=2$, $p=,596$

Taulukko 5. Väkivaltarikosten ja muiden rikosten uusiminen ohjelman läpikäyneillä, ohjelman keskeyttäneiden ja kontrolliryhmän vangeilla kahden vuoden seuranta-aikana

Ryhmä	vapautunut N	uusinut rikoksen N	uusinut rikoksen %	uusinut väkivalta-rikoksen N	uusinut väkivalta-rikoksen %
Oma-ohjelman läpikäyneet	72	49	68,1	32	44,4
Oma-ohjelman keskeyttäneet	38	27	71,1	17	44,7
Kontrolliryhmä	294	188	63,9	124	41,8
Yhteensä	404	264	65,3	173	42,8
Tilastollinen merkitsevyys			0.596		0.912

Tutkimusten mukaan on havaittu, että vangit uusivat ajallisesti erittäin nopeasti vapautumisen jälkeen¹¹. Kuviosta 1 voidaan esimerkiksi havaita, että ohjelman läpikäyneistä (sininen viiva) sekä kontrolliryhmän vangeista (musta täytetty viiva) lähes viidennes uusi uuden väkivaltarikoksen kuuden kuukauden ja peräti kolmannes vuoden sisällä vapautumisesta seuranneina kuukausina. Keskeyttäneiden ryhmässä väkivaltarikosten uusiminen oli vielä nopeampaa (punainen katkoviiva). Ryhmien väliset erot uusimisnopeudessa tasoittuivat 18 kuukauden jälkeen vapautumisesta.

Kuvio 1. Väkivaltarikosten uusimisprosentit kahden vuoden (kuukausia) seuranta-aikana ohjelman läpikäyneillä, keskeyttäneillä ja kontrolliryhmän vangeilla.

¹¹ Esim. Graunbol ym. (2010), Hypén (2004).

5.3. Vapautuneiden vankien uusintarikollisuus – toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuneet vangit

Taulukossa 6 on esitetty uusijoiden määrät ja osuudet väkivaltarikosten ja muiden rikosten uusimisessa toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuvilla vangeilla. Ohjelman keskeyttäneiden vankien uusiminen oli edelleen yleisintä, mutta ohjelman läpikäyneet vangit uusivat etenkin väkivaltarikoksista selvästi muita ryhmiä vähemmän. Kontrolliryhmän vankeihin verrattuna ero väkivaltarikosten uusimisessa oli yli 10 prosenttiyksikköä, mitä voidaan pitää erittäin huomattavana ja myönteisenä tuloksena.

OMA-ohjelman osalta on siis havaittavissa myönteisiä vaikutuksia. Toisaalta erillisryhmän pieni koko rajoitti tutkimustulosten yleistettävyyttä ja tilastollista eroa uusimisessa ei ryhmien välillä – ei tässäkään tapauksessa – löytynyt¹².

Taulukko 6. Väkivaltarikosten ja muiden rikosten uusiminen ohjelman läpikäyneillä, ohjelman keskeyttäneiden ja kontrolliryhmän vangeilla kahden vuoden seuranta-aikana – toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuneet vangit.

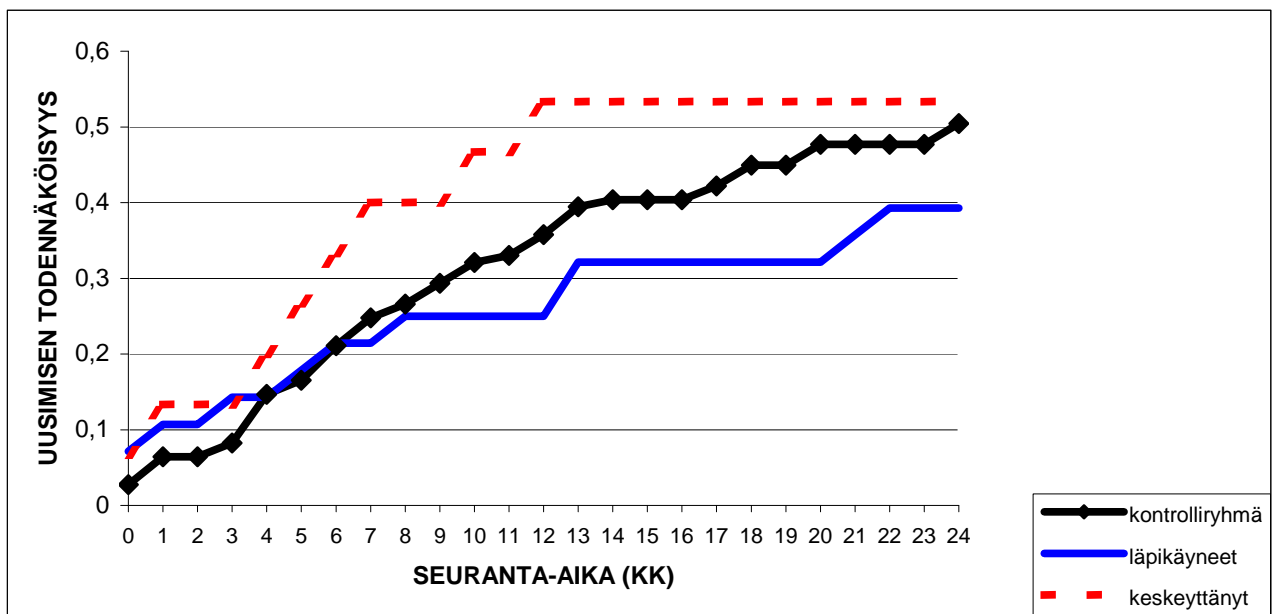
Ryhmä	vapautunut N	uusinut rikoksen N	uusinut rikoksen %	uusinut väkivalta-rikoksen N	uusinut väkivalta-rikoksen %
Oma-ohjelman läpikäyneet	28	18	64,3	11	39,3
Oma-ohjelman keskeyttäneet	15	13	86,7	8	53,3
Kontrolliryhmä	109	76	69,7	55	50,5
Yhteensä	152	107	70,4	74	48,7
Tilastollinen merkitsevyys		0.297		0.533	

Erillisryhmässä uusiminen oli vielä nopeampaa (Kuvio 2). Ensimmäisen kuuden kuukauden aikana vapautumisesta hieman yli viidennes ohjelman läpikäyneistä ja kontrolliryhmän vangeista oli tehnyt uuden väkivaltarikoksen, joka johti uuteen ehdottomaan vankeuteen tai yhdyskuntapalveluun. Tämän jälkeen kontrolliryhmän vankien uusiminen nousi tasaisesti verrattuna ohjelman läpikäyneisiin vankeihin: vuoden aikana kontrolliryhmän vangeista yli kolmannes (36 %) oli uusinnut väkivaltarikoksen ja 18 kuukauden aikana uusijoita oli jo 45 prosenttia (eli lähes kaikki uusineet olivat syyllistyneet uuteen väkivaltarikokseen). Ohjelman läpikäyneistä neljännes (25 %) oli uusinnut väkivaltarikoksen vuoden aikana vapautumisesta ja se oli yli 10 prosenttiyksikköä matalampaa kuin kontrolliryhmän vangeilla. Ryhmän uusiminen oli matalampaa myös 18 kuukauden jälkeen vapautumisesta ja ero kasvoi peräti 13:een

¹² Väkivaltarikosten uusiminen: $X^2=1,26$, $df=2$, $p=,533$; muiden rikosten uusiminen: $X^2=2,43$, $df=2$, $p=,297$

prosenttiyksikköön. Ohjelman keskeyttäneiden uusiminen oli nopeinta. Kuuden kuukauden aikana kolmannes (33 %) oli uusiutunut väkivaltarikoksesta ja vuoden jälkeen vapautumisesta heistä oli uusiutunut jo joka toinen (53 %). Mielenkiintoista oli se, että vuoden seurannan jälkeen keskeyttäneiden ryhmästä ei enää yksikään uusiutunut rikosta.

Kuvio 2. Väkivaltarikosten uusimisprosentit kahden vuoden (kuukausia) seuranta-aikana ohjelman läpikäyneillä, keskeyttäneillä ja kontrolliryhmän vangeilla – toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuneet vangit

5.4. Uusijoiden ensimmäiset väkivaltarikokset seuranta-aikana

Tyypillisimmässä tapauksessa ehdottomaan vankeuteen tai yhdyskuntapalveluun päädytään useista samassa tuomiossa käsiteltävistä rikoksista. Harvinaista ei esimerkiksi ole se, että vankilaan uudelleen palaava vanki tekee vapautumisen jälkeen kymmeniä uusia rikoksia, joita käsitellään saman tuomionluvun aikana. Tällöin kyseessä on usein lievemmät rikokset kuten omaisuusrikokset. Vastakohtana ovat vakavat yksittäiset rikokset kuten henkirikokset, joissa ymmärrettävästi jo yksikin rikos riittää välittömään pidätykseen, tuomioon ja edelleen uuteen ehdottomaan vankeuteen. Seuraavalla sivulla olevassa taulukossa 7 on esitetty väkivaltarikoksen uusineiden vankien ensimmäinen väkivaltarikos tutkimuksen kahden vuoden seuranta-aikana. On huomattava, että taulukossa on esitetty ainoastaan *ajallisesti ensimmäinen* väkivaltarikos vapautumisen jälkeen ja se ei kerro sitä, syyllistyykö vanki rikosoikeudellisesti vielä vakavampaan väkivaltarikokseen tämän jälkeen¹³.

¹³ Vankien aikaisemmat väkivaltarikokset ja seuranta-aikana tehdyt rikokset julkaistaan toisaalla.

Kaikissa kolmessa ryhmässä yli neljä vankia viidestä teki ensimmäisenä väkivaltarikoksena pahoinpitelyrikoksen. Yleisin yksittäinen rikos oli pahoinpitely. Henkirikokseen tai sen yritykseen syyllistyivät eniten ohjelman keskeyttäneet (12 %). Muista väkivaltarikoksista uusiminen oli yleisintä ohjelman läpikäyneillä ja keskeyttäneillä vangeilla (11 %).

Taulukko 7. Uusijoiden ensimmäiset väkivaltarikokset kahden vuoden seuranta-aikana

Väkivaltarikos		OMA-ohjelman läpikäyneet		OMA-ohjelman keskeyttäneet		Kontrolliryhmä	
		N	%	N	%	N	%
henkirikokset	murha	1	3	-	0	-	0
	murhan yritys	-	0	-	0	1	1
	tappo	-	0	2	12	1	1
	tapon yritys	2	6	-	0	4	3
ryöstö	törkeä ryöstö	1	3	-	0	3	2
	törkeän ryöstön yritys	-	0	-	0	1	1
pahoinpitely- rikokset	törkeä pahoinpitely	5	16	1	6	27	22
	törkeän pahoinpitelyn yritys	-	0	-	0	2	2
	pahoinpitely	21	66	13	76	74	61
	pahoinpitelyn yritys	-	0	-	0	1	1
	lievä pahoinpitely	-	0	-	0	2	2
muut väkivalta- rikokset	törkeä kiristys	-	0	-	0	-	0
	törkeän kiristuksen yritys	-	0	-	0	1	1
	törkeä kuolemantuottamus	-	0	-	0	1	1
	virkamiehen väkiv. vastustaminen	2	6	1	6	4	3
Yhteensä		32	100	17	100	122	100

5.5. Regressioanalyysin tulokset

Väkivaltarikosten uusimista analysoitiin tutkimuksessa lisäksi logistisella regressioanalyysillä ja Coxin regressiolla (Collett 2003). Menetelmän etuna oli se, että tällöin voitiin huomioida ryhmien taustamuuttujissa olevia eroja. Molemmissa regressioanalyysissä selitettävänä muuttujana oli väkivaltarikoksen uusiminen ja malleissa käytettiin samoja taustamuuttujia. Taustamuuttujat luokiteltiin laitosaikaa ja vapautumisvuotta lukuun ottamatta. Regressioanalyysissä valittiin ns. pakotettava mallitus, koska taustatekijöiden oli useissa tutkimuksissa havaittu olevan yhteydessä uusimiseen.

Logistisessa regressioanalyysissä väkivaltarikosten uusimista seurattiin kaksi vuotta. Coxin regressiossa pisin seuranta-aika oli 93 kuukautta (7 vuotta ja 9 kuukautta). Seuranta-aikana kuolleet vangit poimittiin Väestörekisterikeskuksen kuolintiedoista ja heidän seuranta-ajan pituus huomioitiin kaikissa analyysissä. Erikoista oli se, että seuranta-aikana kuolleita oli yllättävän vähän verrattuna aikaisempiin tutkimuksiin (esim. Hypén, 2004). Kahden vuoden seuranta-aikana kukaan vapautuvista vangeista ei kuollut. Kolmena viimeisenä seurantavuotena vapautuneista kuoli 14 vankia.

Logistisessa regressioanalyysissä kertoimen¹⁴ ollessa yli yhden muuttujalla on lisäävä vaikutus väkivaltarikoksen uusimiseen ja kertoimen ollessa alle yhden muuttujalla on uusimista vähentävä vaikutus. Coxin regression hasardisuhde¹⁵ kertoo vastaavasti siitä, onko muuttujalla uusimismuutosta lisäävä vai vähentävä vaikutus. P-arvo mittaa kunkin yksittäisen muuttujan tilastollista merkitsevyyttä.

Logistisessa regressioanalyysissä ainoastaan vangin ikä ja aikaisempien väkivaltarikosten määrä olivat tilastollisesti merkitseviä¹⁶. Ikä pienensi väkivaltarikoksen uusimisriskiä: mitä vanhempi vanki vapautuessaan oli, sitä epätodennäköisempää oli väkivaltarikoksen uusiminen. Aikaisempien väkivaltarikosten määrä lisäsi odotetusti uusimisriskiä. Väkivaltarikoksen kasvu yhdellä lisäsi uusimista 10,3 prosenttia. Mallin mukaan ohjelman läpikäyneet vangit uusivat kontrolliryhmään verrattuna hieman vähemmän (kerroin=0,965), mutta muuttujan p-arvo oli erittäin korkea. Askeltavalla valinnalla muut muuttujat eivät olisi jääneet malliin.

Coxin regressiomalli erosi hieman logistisen regressioanalyysin mallista. Verrattuna logistiseen regressioanalyysin malliin ohjelman läpikäyneiden vankien uusimisriski oli suurempi kuin kontrolliryhmän vangeilla, mutta tälläkään kertaa muuttuja ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Aikaisempien väkivaltarikosten määrä oli ainoa muuttuja, joka oli tilastollisesti merkitsevä. Väkivaltarikoksen uusimisen hasardisuhde nousi 5,2 prosenttia jokaisesta aikaisemmasta väkivaltarikoksesta. Mallissa vangin ikä ei aivan saavuttanut tilastollista merkitsevyyttä.

Taulukko 8. Regressioanalyysin tulokset väkivaltarikoksen uusimisesta

Muuttuja	Logistinen regressio		Coxin regressio	
	kerroin	p	hasardisuhde	p
Vakio	0,000	0,860		
Ohjelma (ref. kontrollihenkilöt)		0,984		0,362
Oma-ohjelman läpikäyneet	0,965	0,902	1,087	0,650
Oma-ohjelman keskeyttäneet	1,040	0,914	1,376	0,160
Vankilakertaisuus (ref. 1-kertaiset)		0,896		0,669
2-4	1,203	0,664	1,223	0,440
5 tai yli	1,184	0,678	1,099	0,727
aikaisemmat väkivaltarikokset	1,103	0,000	1,052	0,000
Ikä vapautuessa (ref. 20-30 -vuotiaat)		0,039		0,079
30-<40	0,493	0,008	0,723	0,053
40-<50	0,446	0,026	0,645	0,069
50-<60	0,365	0,075	0,406	0,044
laitosaika (kk)	0,967	0,566	0,950	0,178
vapautumisvuosi (jatkuva, min 2002)	1,013	0,862	0,971	0,546

¹⁴ Exp(B)

¹⁵ Hazard ratio

¹⁶ P<0,05; suurin ikäluokka ei ollut tilastollisesti merkitsevä, vaikka olikin tätä lähellä

5.6. Regressioanalyysin tulokset toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuneilla vangeilla

Toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuvien erillisaineistossa aikaisemmat väkivaltarikokset säilyivät merkitsevimpinä uusimista selittävinä muuttujina. Logistisessa regressioanalyysissä jokainen aikaisempi väkivaltarikos lisäsi 11,1 prosenttia uusimisriskiä kahden vuoden seuranta-aikana. Regressioanalyysissä vangin ikä oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä uusimiseen alle 40-vuotiailla vangeilla. Ohjelman läpikäyneiden vankien uusimisriski oli kontrolliryhmän vankeihin verrattuna pienempi. Tulokset ohjelman myönteisestä vaikuttavuudesta ovat kuitenkin vain viitteellisiä, koska muuttujien P-arvot olivat erittäin korkeita. Regressioanalyysien perusteella ei voi sanoa, että OMA-ohjelma alentaa vankien uusimisriskiä.

Taulukko 9. Regressioanalyysin tulokset väkivaltarikoksen uusimisesta toista, kolmatta tai neljättä kertaa vapautuneilla vangeilla

Muuttuja	Logistinen regressio		Coxin regressio	
	kerroin	p	hasardisuhde	p
Vakio	0	0,532		
Ohjelma (ref. kontrollihenkilöt)		0,168		0,347
Oma-ohjelman läpikäyneet	0,521	0,807	0,664	0,188
Oma-ohjelman keskeyttäneet	0,863	0,808	1,156	0,678
Vankilakertaisuus (ref. 2-kertaiset)		0,074		0,239
3	2,607	0,034	1,596	0,103
4	1,268	0,612	1,204	0,532
aikaisemmat väkivaltarikokset	1,111	0,013	1,073	0,000
Ikä vapautuessa (ref. 20-30 -vuotiaat)		0,037		0,029
30-<40	0,403	0,022	0,563	0,021
40-<50	0,309	0,112	0,425	0,11
50-<60 (n=0)	-	-	-	-
laitosaika (kk)	0,96	0,643	0,933	0,234
vapautumisvuosi (jatkuva, min 2002)	0,926	0,531	0,913	0,221

6. Johtopäätökset

OMA-ohjelman välittömät ja pitkäaikaiset vaikutukset näyttävät lupaavilta. Ohjelman välittömiä vaikutuksia tarkasteltiin tapaustutkimustyyppisesti yhden vankilan ryhmällä siten, että ryhmäläiset tutkittiin ennen ja jälkeen ohjelman suorittamisen Rorschach-metodia käyttäen (Rorschach Comprehensive System). Ohjelman lopussa tutkimuksen tekemiseen käytettiin ulkopuolista asiantuntijaa sekä myös pisteytysten yksimielisyyden selvittämiseen toista ulkopuolista asiantuntijaa. Pöytäkirjojen arviointien luotettavuus todettiin erinomaiseksi, sillä *interrater*-reliabiliteettikertoimet vaihtelivat 0.773 – 1.00. Selvimät vaikutukset havaittiin tunteiden säätelyssä, minäkuvassa sekä vuorovaikutustaitojen paranemisena. Minäkuvan negatiivisten piirteiden ja pessimistisen ajattelun väheneminen vastasivat osaltaan Salon (2003)

tutkimuksen tuloksia: henkilöt yleensä kokivat kykenevänsä hallitsemaan ympäristönsä tapahtumia paremmin ja ottamaan vastuuta omasta toiminnastaan.

Pitkäaikaisia vaikutuksia selviteltiin vertaamalla OMA-ohjelman käyneiden, keskeyttäneiden ja verrokkien uusintarikollisuutta. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin nimenomaan aitoa uusimista eli rikoksen tuli olla tehty vapautumisen jälkeen. Suomessa ei ole aiemmin tutkittu aitoa uusimista ohjelmien vaikutuksia selvitettäessä. Tässä mielessä kyseessä on pioneiritutkimus vankeinhoidon alalla. Tämä on olennainen tekijä tulosten luotettavuuden kannalta. Lisäksi eroteltiin väkivaltarikosten uusiminen ja yleinen/muiden rikosten uusiminen.

Aineiston muodostamisessa kontrolliparien vertaistaminen onnistui melko hyvin, vaikka OMA-ohjelman käyneillä oli usein takanaan paljon vakavaa väkivaltaa eikä heille aina ollut mahdollista löytää riittävästi yhtä korkean riskin omaavia verrokkeja. Ryhmät erosivat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan vain kahden muuttujan suhteen: OMA-ryhmäläisillä oli aikaisempien väkivaltarikosten määrä keskimäärin suurempi kuin kontrolliryhmään kuuluvilla, joilla taas oli 7–8 kk lyhyempi vankilassaoloaika. OMA-ohjelman suorittaneiden korkeasta uusimisriskitasosta kertoo myös se, että vuonna 2004 vapautuneiden suomalaisvankien yleinen uusimisprosentti oli selvästi alhaisempi kuin OMA-ryhmäläisten (55 % vs. 68 %). OMA-ohjelmaan osallistunut vankiryhmä oli siten varsin haasteellinen kuntouttamisen ja siviiliin uudelleensijoittumisen näkökulmasta.

Aineiston pieni koko aiheutti sen, että päätulokset olivat hyviä mutta eivät tilastollisesti merkitseviä. Erityisesti jaettaessa OMA:n suorittaneet riskitasoltaan kolmeen eri ryhmään jäivät nämä ryhmät melko pieniksi. Tilastollisessa päättelyssä havaintojen lisääminen vähentää epävarmuutta siitä, että erot ryhmien välisessä uusimisessa ovat aitoja eikä sattumasta aiheutuvia.

Tulokset osoittivat, että 2–4 -kertaiset vangit uusivat selvästi vähemmän kahden vuoden kuluttua vapautumisesta kuin keskeyttäneet tai ne, jotka eivät olleet suorittaneet OMA-ohjelmaa. Tämä tulos tuli esiin nimenomaan väkivaltarikosten uusimista tarkasteltaessa – OMA näyttäisi siis kohdentuvan juuri niihin riskitekijöihin, jotka ovat yhteydessä väkivaltarikosten uusimiseen. Tarkasteltaessa uusimisen nopeutta kahden vuoden ajanjaksolla voitiin todeta, että ensimmäisen puolen vuoden jälkeen ero vain kasvoi ohjelman suorittaneiden ja kontrolliryhmän välillä ollen 18 kuukauden kuluttua 13 prosenttiyksikköä. Voitiin todeta ohjelman vaikuttavan myös uusimisen hidastumiseen. Sitä lievenikö rikos, ei tässä tutkimuksessa tarkasteltu.

Ohjelman suorittaneiden ryhmä kokonaisuudessaan ei eronnut väkivaltarikoksen uusimisessa kontrolliryhmään verrattuna, mikä osaltaan liittyy toistaiseksi melko pieneen määrään ohjelman suorittaneita, joita tässä vaiheessa oli mahdollista seurata vähintään kahden vuoden ajan. Lisäksi tässä joukossa oli myös matalariskisiä vankeja, ts. ensikertalaisia, joilla ohjelman suorittaminen pikemminkin lisäsi uusintari-

kollisuutta. Jos taas riskitaso oli korkea, tämän ohjelman suorittaminen ei riittänyt, vaan näyttää siltä, että tarvitaan myös jatkokuntoutuksesta huolehtimista esimerkiksi väkivaltaproblematiikan työstämistä yksilötyössä ohjelman suorittamisen jälkeen – tähän ei ole aiemmin panostettu niin paljon kuin nykyisen uuden vankeuslain tultua voimaan lokakuussa 2006.

Pohdittaessa väkivaltarikoksen uusimisen ennustamista mielenkiintoinen tulos oli se, että kaksi staattista muuttujaa oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä uusimiseen: aikaisempien väkivaltarikosten määrä ja vangin ikä. Ohjelman suorittaneiden melko pieni määrä tuotti ongelmia etenkin regressioanalyysien tulosten tulkinnassa. Jos aineisto olisi ollut isompi, voidaan olettaa, että tulokset olisivat olleet merkitseviä myös tilastollisesti. Lisäksi tulee muistaa, että väkivaltarikollisten uusimiseen ovat yhteydessä monet muutkin riskitekijät kuin varsinaisesti väkivaltariskiin liittyvät tekijät: työttömyys, asunnottomuus, päihdeongelmat. Edelleen tulee ottaa huomioon, että pienikin vähennys uusintarikollisuudessa on kustannustehokasta, ts. vaikka vain yksi joka ryhmästä ei tekisi enää väkivaltarikoksia, OMA-ohjelmaan panostaminen kannattaa. Uusintarikollisuus tulee kalliiksi yhteiskunnalle (ks. esim. Konttila & Kaivo-oja 2010, 138-142).

OMA-ohjelman vaikuttavuuden ja tutkimustulosten luotettavuuden varmistamiseksi tarvitaan lisätutkimusta niin, että ohjelman suorittaneita olisi ainakin lähes pari sataa.

Toiseksi on tärkeää, että ohjelmaan jatkossa valitaan vähintään keskiriskin omaavia vankeja ja korkeariskisten väkivaltarikollisten kanssa tulee huolehtia jatkokuntoutuksesta. Valintaan ja motivointiin on tärkeää kiinnittää huomiota myös siksi, että keskeyttäneiden määrä jäisi mahdollisimman pieneksi, sillä keskeyttäneillä uusimisriski vain kasvaa. Jatkossa kannattaa selvittää myös lieveneekö uusintarikos; esimerkiksi jos aiemmin henkirikoksen tehnyt tekee seuranta-aikana pahoinpitelyn, voidaan todeta, että vaikutusta ohjelmalla on silti ollut. Ohjelman vaikuttavuutta pohdittaessa tulee huomata, että vaikutus voi ilmetä paitsi uusimisrikosten määrän vähenemisenä, rikoksen tekemisen hidastumisena ja rikostyyppin lievenemisenä.

Vielä on tärkeää miettiä, missä vaiheessa tuomiota intensiivinen OMA -ohjelma suoritetaan ja miten sen saa niveltymään vangin kannalta relevantteihin muihin ohjelmiin, jotta saadaan muodostettua järkevä kuntoutuspolku.

Tämän tutkimuksen tulosten varmistamiseksi ja syventämiseksi tarvitaan suurempi aineisto, jossa ei ole mukana matalariskisiä vankeja. Silloin voidaan myös regressio-analyyseja tehdä paljon luotettavammin. Välittömien muutosten arviointiin RCS-metodi näyttää lupaavalta, mutta se on hyvin vaativa ja aikaa vievä, siksi olisi hyvä jos selvitettäisiin samalla sen yhteyttä itsearviointeihin – voidaanko OMA-ohjelman välittömiä muutoksia tutkia itsearviointien avulla? Jatkossa olisi hyvä tutkia tarkemmin myös väkivaltarikollisten minäkuvan, tunteiden ja käyttäytymisen säätelyn yhteyttä refleksiivisyyden kehittymiseen.

LÄHTEET

Andrews, D.A. (1995) The psychology of criminal conduct and effective treatment. Teoksessa J. McGuire (toim.) What Works: Reducing reoffending, West Sussex, England: John Wiley & Sons.

Barrat, E.S. (1994). Impulsiveness and Aggression. Teoksessa Monahan, J. & Steadman H. (toim.). Violence and Mental Disorder: Developments in Risk Assessment. Chicago: University of Chicago Press.

Beck, A.T. (2000) Prisoners of hate. The cognitive basis of anger, hostility and violence. New York: Harper Collins Publishers.

Beck, A.T. (1999). Prisoner of hate. The cognitive basis of anger, hostility and violence. New York: Harper Collins Publishers.

Blomster, P., Linderborg, H., Muiluvuori, M-L., Salo, I. & Tyni, S. (2011). Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2009 – Vangit ja yhdyskuntasuraamusasiakkaat. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2011.

Bornstein, R. F. (2001) Clinical utility of the Rorschach inkblot method: Reframing the debate. Journal of Personality Assessment 77, 39-47.

Brady, K. & Crighton, D. (2003) Violent Offender Groupwork. Teoksessa G. Towl (toim.) Psychology in Prisons. Oxford, UK: Blackwell Publishing.

Bush, J. (1995) Teaching self-risk management to violent offenders. Teoksessa: J. McGuire (toim.) What Works: Reducing Reoffending – Guidelines from research and practice. Chichester: John Wiley & Sons.

Bush, J. & Bilodeau, B. (1993). Options: A cognitive self change program. Longmont, CO: National Institute of Corrections.

Cicchetti, D.V. (1994) Guidelines, criteria and rules of thumb for evaluating normed and standardized assessment instruments in psychology. Psychological Assessment 6, 284-290.

Clarke, A., Simmonds, R. & Wydall, S. (2004) Delivering cognitive skills programmes in prison: a qualitative study. Home Office Findings 242, London: Home office.

Collett, D. (2003) Modelling survival data in medical research, 2nd ed. London: Chapman & Hall/CRC.

Dowden, C. & Andrews, D.A. (2000) Effective correctional treatment and violent reoffending: a meta-analysis. Canadian Journal of Criminology 42, 449-467.

Evershed, S., Tennant, A., Boomer, D., Rees, A., Barkham, M. & Watson, A. (2003) Practice-based outcomes of dialectical behaviour therapy (DBT)

targeting anger and violence with male forensic patients: a pragmatic and noncontemporaneous comparison. *Criminal Behaviour and Mental Health* 13, 198-213.

Exner, J.E. (2003) *The Rorschach: A Comprehensive System. Volume 1: Basic foundations and principles of interpretation* (4th edition). New York: John Wiley & Sons, Inc.

Exner, J.E. (1991) *The Rorschach: A Comprehensive System. Volume 2: Interpretations* (2nd edition). New York: John Wiley & Sons, Inc.

Friendship, C. & Debidin, M. (2006) *Probation and prison interventions. Teoksessa: A.E. Perry, C. McDougal & D. P. Farrington (toim.) Reducing crime : the effectiveness of criminal justice interventions / - Chichester : Wiley, s. 73- 93.*

Gacono, C.B. & Meloy, J.R. (1994) *The Rorschach Assessment of Aggressive and Psychopathic Personalities*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Graunbol, H.M., Kielstrup, B., Muiluvuori, M., Tyni, S., Baldursson, E.S. (2010) *Paluu. Pohjoismainen tutkimus rikosseuraamusasiakkaiden uusintarikollisuudesta*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

Grønnerød, C. (2004) *Rorschach assessment of changes following psychotherapy: a meta-analytic review*. *Journal of Personality Assessment* 83, 256-276.

Guidano, V. (1991) *The self in process. Toward a post-rationalist cognitive therapy*. New York: Guilford Press.

Hartmann, E., Norbeck, P..B. & Gronnerod, C. (2006) *Psychopathic and nonpsychopathic violent offenders on the Rorschach: discriminative features and comparisons with schizophrenic inpatient and university student samples*. *Journal of Personality Assessment* 86, 291-305.

Henning, K.R. & Frueh, B.C. (1996). *Cognitive-behavioural treatment of incarcerated offenders: An evaluation of the Vermont department of corrections cognitive self-change program*. *Criminal justice and behaviour*, 23(4), 523-541.

Hypén, K. (2004) *Vankilasta vuosina 1993-2004 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet*. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2004. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

Keinänen, A. & Saarimaa, T. (2005) *Recidivism of Finnish Prisoners – An Empirical Analysis*. Joensuun yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta/ Taloustieteiden laitos. Keskustelualoitteita. No 30. Web: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_952-458-744-0/

Keltanen, J., Räsänen, E. & Holma, J. (2009) *Refleksiivisyyden muutos väkivaltaisten miesten ryhmäterapiassa*. *Psykologia* 4, 275-286.

Konttila, A. & Holmalahti, T. (2009) Psykopaatti vankeinhoidossa. Teoksessa H. Häkkänen – Nyholm (toim.) Psykopatia. Helsinki: Edita.

Konttila, A. & Kaivo-oja, J. (2011) Trade-off analyses of prison population and classified criminality rates in some European countries, including Turkey, the U.S.A., South Africa and Russia: integration or disintegration process in the global criminal policies? In I.O. Ekunwe & R.S. Jones (eds.) Global Perspectives on Re-entry. Tampere: Tampere University Press, 98-145.

Kuure, T. & Haapasalo, J. (2001) Vankilarangaistuksen uusiminen – uusimiseriski ja –nopeus. Tampere: Silta-Valmennus –raportteja 2001/1.

Maruna, S. (2001) Making good. How ex-convicts reform and rebuild their lives. Washington, D.C.: American Psychological Association.

McGuire, J. (2003) Rikosten uusintariskin vähentämisessä käytettävät menetelmät – kansainvälisiä näkymiä. Teoksessa: R. Järvenpää & M. Kempas (toim.) What Works. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003.

McGuire, J. (2002) Criminal sanctions versus psychologically-based interventions with offenders: A comparative empirical analysis. Psychology, Crime and Law 8, 183-208.

McGuire, J. (1995). Reviewing 'What Works': Past, present and future. Teoksessa McGuire, J. (toim.). What works: Reducing Reoffender. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

Maruna, S. (2001) Making Good: How ex-convicts reform and rebuild their lives. Washington, DC: American Psychological Association.

Meloy, J. R. & Gacono, C. B. (1992) The aggression response and the Rorschach. Journal of Clinical Psychology 48, 104-114.

Meyer, G.J. (1999) Simple procedures to estimate chance agreement and kappa for the interrater reliability. Journal of Personality Assessment 72, 230-255.

Mohell, U. & Pajuoja, J. (2006) Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Tallinna: Tietosanomat.

Omaehtoisen muutoksen ohjelma: Ohjaajan käsikirja ja teoriakäsikirja (2011). A. Konttila (toim.) Rikosseuraamuslaitos.

Paanila, J. (2004) Vaarallisten rikoksenuusijoiden uusimiserisktiin vaikuttavat tekijät Suomessa 1971-1995. Väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja D. Lääketiede 337.

Polaschek, D.I.I., Wilson, N.J. & Daly, L.R. (2005) Cognitive-behavioral rehabilitation for high-risk violent offenders: An outcome evaluation of the Violence Prevention Unit. Journal of Interpersonal Violence 20, 1611-1627.

Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2011. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2011.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2009.

Ross, R. & Fabiano, E. (1985). Reasoning and Rehabilitation: A Handbook for Teaching Cognitive Skills. Ottawa: The Cognitive Centre.

Rossi, P.H. & Freeman, H.E. (1993) Evaluation. A systematic approach. Newbury Park: Sage Publications.

Salo, O. (2003) Tapaustutkimus Cognitive Self Change –ohjelman vaikutuksesta väkivaltarikollisten ajattelumalleihin ja hallintakäsitykseen. Joensuun yliopisto, Psykologian laitos.

Serin, R.C. & Kuriychuk, M. (1994). Social and cognitive processing deficits in violent offenders: Implications for treatment. International Journal of Law and Psychiatry, 17, 431-441.

Shelby, M.J. (1984). Assessment of violence potential using measures of anger, hostility, and social desirability. Journal of Personality Assessment, 48(5), 531-544.

Shrout, P.E. & Fleiss, J. L. (1979) Intraclass correlations: uses in assessing rater reliability. Psychological Bulletin 86, 420-428.

Stoat, T. & Häkkänen, H. (2008) Väkivaltarikollisten persoonallisuuspiirteiden ja attribuutioiden yhteydet rikosten uusimiseen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2008.

Timonen, H. (2009) Omin sanoin: Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapauteen. Joensuun yliopisto: Kasvatustieteellisiä julkaisuja 133.

Thomas, M. & Jackson, S. (2003) Cognitive skills groupwork. Teoksessa G. Towl (toim.) Psychology in prisons. Oxford: Blackwell.

Toskala, A. & Hartikainen, K. (2005) Minuuden rakentuminen: psyykinen kehitys ja kognitiivis-konstruktivinen psykoterapia. Jyväskylä: Jyväskylän koulutuskeskus.

Vankeuslaki 23.9.2005/767.

Viglione, D.J., Perry, W. & Meyer, G.J. (2003) Refinements in the Rorschach ego impairment index incorporating the human representational variable. Journal of Personality Assessment 81, 149-156.

Ward, T. & Maruna, S. (2007) Rehabilitation. London: Routledge.

Webster, C., Douglas, K., Eaves, D., Hart.S. (1997). HCR-20. Assessing Risk for Violence. Mental Health, Law and Policy Institute. Simon Fraser University.

Weizmann-Henelius, G. (2004) Violent female perpetrators in Finland. Väitöskirja. Department of psychology, Åbo Akademi University.

Weiner, I.B. (1998) Principles of Rorschach interpretations. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Wong, S. & Gordon, A. (1999). Violence Risk Scale (Version 2). Regional Psychiatric Centre (Prairies) & University Of Saskatchewan.

LIITE 1

Taulukko 1. RCS-muuttujien pisteyttämisen luotettavuus - arvioitsijoiden väliset reliabiliteettikertoimet.

RCS –skoore, muuttuja	ICC (2,1)		Kappa	
	Alussa	Lopussa	Alussa	Lopussa
Determinantit				
F	1.00	0.987		
FC	0.973	0.964		
CF	0.773			
Pure C	0.923	0.878		
SumC'0 .941	1.00			
M	1.00	1.00		
FM	1.00	0.935		
m	1.00	0.941		
Aktiivi	1.00	0.971		
Passiivi	1.00	0.970		
Sisältö				
H	1.00	1.00		
H+(H)+Hd+(Hd)	1.00	0.960		
A	1.00	1.00		
Food	1.00			
Ex	1.00	1.00		
Blood	1.00			
Special scores				
AG	1.00	1.00		
COP	1.00	1.00		
MOR	1.00	0.977		
WSum6	1.00	0.975		
Muut valitut muuttujat				
AgC	1.00	1.00		
AgPast	1.00	1.00		
AgPot	1.00			
F %	1.00	0.993		
EA	0.977	0.991		
S	1.00	0.894		
3r+(2)/R	1.00	1.00		
CDI	1.00	0.865		
Afr <.46			1.00	1.00
CF+C > FC+1			1.00	1.00